

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

V

DR. J. LUIGA, MEELEHAIGUS RAHVALUULES. —
C. R. JAKOBSONI KIRJAD PROF. J. KÖHLERILE. —
KIRJANDUSLIK ÜLEVAADE: KARL LAOS, M.
SILLAOTS, ALGAJAD. — UUED RAAMATUD 1911. —
LOOMA - ARST JOH. KOOL: RAHVA LOOMA-
ARSTIMISE VIISIDE, ARSTI ROHTUDE JA ANATO-
MILISTE NIMETUSTE KORJAMINE.

TOIMEKOND: V. GRÜNTAL, J. JÕGEVER,
A. JÜRGENSTEIN, M. KAMPMANN, J. LUIGA,
W. REIMAN, J. TÕNISSON

SEITSMES AASTAKÄIK 1912

Fr. R. Kreutzwaldi
nim. ENSV Riiklik
Raamatukogu

TRÜKITUD „POSTIMEHE“ TRÜKIKOJAS — TARTUS, 1912

Meelehaigus rahvaluules.

Dr. J. Luiga.

2

Jutud, kus luupainaja, hall ja kodukäija lihtsalt haiguste vaeva ja palaviku värina kirjelduseks on, need jutud on ka haiguste loomuga vähe tuttavalt kerge jutukogudest üles leida, nad paistavad ka haiguste eriteaduses võhikule haiglaste sümptomide kirjeldustena silma. Mõne tüüpilise jutukese võtan suure hulga kogudes leiduvate seast, kus närvihaiguse — luupainaja kirjeldus selgesti välja paistab¹⁾.

„Korra käinud luupaine ühe naese seljas. Kui naene ööse tahtis häält teha, siis oli see hääl, nagu kõneleks maalt keegi. Jga öösi vaevati ja piinati naist hirmsasti. Naene ei julgenud enam kodu magadagi. Läänud küllasse, maganud seal.

Korra läinud jälle küllasse. Vaevalt saanud küllasse, kui juba jutt küllas olnud, et kange tuulispask läbi küla käinud ja imelikku häält teinud. Kohe sai naene aru, et see tuulispask oligi see luupaine, kes teda taga ajas. Kui see naene maha saanud, olnud tal' ilma luudeta laps.“

Eelseisva jutukeses huvitab iseäranis ka lõpulause, milles rahvatarkus õieti on tähele pannud, et närvihaiguste käes põdejatel tihti kidurad lapsed on.

Luupainaja jutt võib ka langetõbe taolise haiguse kirjelduseks olla, me näeme seda järgmisest lookesest.“²⁾

„Üks mees maganud naesega kahekesi heinamaal. Seal tulnud luupainaja mehe kallale. Mees näinud: üks mees tulnud mehe aseme juurde, kirju vest seljas, kõrge muistne must kaabu peas. Võeras vaadanud natuke aega ja lasknud siis mehe peale.

Meestunnud niikangetvaotust, et hing tahtnud kinni jääda.“³⁾ Mees hakkanud karjuma, ei saanud ennast liigutadagi. Naene kuulnud mehe karjumist,

1) „Luupainaja op. cit. lk. 78 „naene luupainaja ees põgenemas.“

2) „Luupainaja heinamaal“ Luupainaja op. cit. lk. 38.

3) Õrendatult on siin ja edaspidi need kohad laotud, mis meie väite tõenduseks iseäranis tähtsad on.

äratanud mehe ülesse. Naene ütelnud mehele: „mine teine poole magama. Ma heidan sinu asemele...

Luupainaja tulnud uuesti sinna. Tulnud mehe aseme juurde, kus nüüd naene maganud. Vaadanud natuke aega ja läinud siis mehe juurde. Võtnud mehe kinni, tõstnud ülesse ja visanud siis jälle maha, nõnda et maa üsna mütsatanud: Selle peale läinud minema. Mees tõusnud ülesse ega tohtinud enam magada.“

Langetõbi ilmub õige sagedasti ainult ööse magades, esimesed langetõbe krambid on väga sagedaste ööse. Iseäranis tihti ilmub öösiti langetõbi organiliste rikete põhjal peaaegu, nii näituseks laste öösised krambid skrofulose põhjal, pärast, kui haigus kauemine kestab, ilmuvad krambid ka päeviti. Väga kujukalt kirjeldatakse paigutise (ehk ka — hüsterilise langetõbe) ilmumist järgmise lausega:

„Öösel tulnud kodukäija jälle mehele selga. Jalgade pealt rinna peale ülesse tulemisel vajutanud meest nii rängaste, et mehel hing kinni jäänud“.¹⁾

Langetõbe taolist haigust kirjeldab ka järgmine lugu²⁾:

„Peremees läinud sulasega kündma. Kündnud tüki aega. Peremees jätnud siis hobuse seisma ja visanud ennast künnetud mulla veere peale selili. Sulane künnud veel tüki aega, aga ei peremeest tõuse ülesse. Sulane läinud viimaks äratama. Aga võta näpust: peremees ei kuule ega kuule. Sulane saanud aru, et peremees täiesti hingetu, jätnud peremehe rahule, veeretanud kõhuli ja jäänud ootama, mis sünnib. Tüki aja pärast tulnud mesilane, lennanud peremehe ümber, ega läinud sealt sugugi ära. Korra tükkkinud kõrva aukudesse, korra kuue taskudesse, aga ikka ei leidnud parajat paika. Sulane oodanud, mis sünnib. Aga ei paremat ühtegi. Mesilane lennanud vana viisi edasi. Viimaks käänanud sulane peremehe selili tagasi. Kohe lennanud mesilane peremehe suhu. Nüüd näinud sulane peremehe kurgu liikuvat; varsti liigutanud peremees ka liikmeid ja tõusnud jälle jalule. Sulast nähes ütelnud aga kohe: „Miks sa mulle nii tegid?“ Ei lausunud aga enam suuremat, vaid hakanud edasi kündma. Pärast kuulnud sulane, et üks võeras kass teisepere aidas söömas käinud. Kui kassi lüüa tahetud, kadunud kass äkiste ära. Nüüd teadis sulane väga hästi, kus ta peremees surnud olekus käis. Ennegi oli ju sulane mõnda korda märganud, et peremehel võeras asi toimetada.“

P ä r i s langetõbe kujutab järgmine rahvajutt hallist³⁾:

„Korra tulnud h a l l i kassi näol ühe naesterahva juurde. Pea muutunud kass ometi inimeseks ja kadunud siis üsna ära. Ühtlasi kadunud ka naesterahva mõis-

1) Luupainaja op. cit. lk. 74 „Kinnivõetud luupainaja“.

2) Kolmas Rahvaraamat 1804. lk. 67 „Hingeta mees“.

3) Kolmas Rahvaraamat 1804, lk. 3.

tus ja kõik ihu hakanud värisema ja higitsema. Tükk aega läinud sedaviisi mööda, enne kui mõistus jälle tagasi tulnud. Naesele antud nõu sauna minna ja vihelda, et tõi ära kaoks. Naene läinudki sauna. Vaevalt võtnud naene ennast riidest lahti, kui tundmata mees, takune kamsul seljas, viisud jalas, uksest sisse tulnud ja hüüdnud: „Mari, Mari, kuhu sa ometigi tükid põgeneda, et ma sind taga pean otsima“. Kohe tulnud naesele kange luu murdmine peale ja mõistus kadunud ära. Kui ta viimaks ärganud, olnud ta lava alla langenud ja omaksed seisnud ta ümber.

Teise korra läinud seesama naesterahvas halli eest pakku lao peale. Ema õpetanud, et ta kellegile healt ei pea vastu tegema, ükskõik, kes teda hüüdku, olgu ka ema ise. Tükk aega läinud mööda. Korraga hakanud ema hõikama: „Mari, ja Mari!“ Esiti seisnud ta küll vagusi, aga kui ema ühte järke hõiganud, teinud ta healt vastu, et ta lao peal. Ema pole aga kusagil olnud. Selle asemel tulnud hall kallale, murdnud luid ja vaevanud nii, et mõistus varsti ära kadunud. Nii teinud hall ema healt järele ja saanud sedaviisi tüdruku peidupaiga kätte.

Minestusi ja langetõbe taolisi närvihaigusi põhjendatakse rahvajuttudes mitmet viisi: hall, luupainaja, metsahaldjas ja teised pahad vaimud võivad haiguse avatlejaks olla. Järgnev lugu näitab, kui kujukalt vanaaegne ilmavaade närvilise poisikese äraminestust (langetõbe?) ehmatuse tagajärjel kirjeldab.

„Leeskõrve metsas olnud vanasti palju haldjaid liikvel. Öhtu, kui keegi läbi metsa käinud, olnud tumedat oigamist ja õõtsumist kuulda. See tulnud haldjatest. Korra tulnud üks teopois mõisast vähe ennem ära kui teised. Metsa vahele jõudes kuulnud, et just tema kõrvas keegi kõnnib. Jala astumised krabisenud liiva peal just nagu temalgi. Aga kedagi pole näha olnud. Poiss ehmatanud ära. Nii palju märku tulnud veel päha, et pööranud ümber, ja tahtnud teiste juure tagasi jooksta. Teised ei olnud kaugel. Vaevalt saanud paar sammu jooksta, kui tunnud, et teegi temale nagu kotijalgade ümber tõmmanud. Poiss kukkunud maha ja minestanud ära. Eiteadnud enam, mis haldjas temaga teinud. Teised jõudnud viimaks sinna ja ajanud poisi maast üles. Arvanud, et poiss teeb kommetit. Poiss rääkinud küll ehmatuse põhjust, aga teised naenud poisi juttu. Ütelnud, et poiss valetab. Poiss aga teadis selgesti, et ta haldja kütüsis olnud.“

Viirastuse-illusioni selgituseks olgu järgmine lugu¹⁾:

„Waene sant tuleb hilja sügesel suurest soost üle. Näeb: harjaga uss põõsas. Oot, oot, küll ma su nüüd

1) J. Kunder, Eesti muinasjutud 1885, lk. 101.

kätte saan!“ Rabas ussi järele ning — käes. Pistab mau kindasse ning sammub edasi. Tuleb talusse ja vestab oma loo pikalt ja laialt seal välja. Talurahvas pärjama: „näita aga harjaga uss välja; sa petad!“ Sant võtab kinda põhja pidi kinni, raputab ja ütleb: „hoidke aga eest harjaga uss tuleb!“ Ei tule aga midagi kinda seest välja. Sant vaatab järele: peo täis samblaid kindas.“

Viirastuse meeoleu loojaks on jutus soo, mille kohta rahva sees kõige imelisemad lood liikumas, mis muidugi igauhte, iseäranis veel ebausklikku vanakest, ärevusele ajab, kes viirastusena sammalt ussi kujuna näeb. Kainenud meeoleul talupaigas ei näe ta enam viirastust. Soo ilmub muinasjuttudes kiriku, surnuaia ja metsa kõrval tähtsamana viirastuse meeoleu avatlejana.¹⁾

Puhast viirastust — illusiooni — kirjeldab, näituseks, järgmine jutt²⁾:

„Üks Maasi valla mees tulnud Laugu mõisast ja läinud Leisi valla piirist Mägede põllu tagant läbi ja näinud ühe uue maja põlevat. Kui ta ligemale läinud, näinud, et väikesed mehed, nagu kuue aastased lapsed sellest välja ja sisse käinud. Majal olnud katus juba maas, aga uued seinad olnud tule sees, kus lausa tuli põles. See on vana tõiste mõisa surnuaed. Mees läinud edasi ja maja jäänud põlema, aga seal kohas, kus see põlev maja olnud, on praegu suur kõrge kivi, mis mere ääres põllu aia taga on.“

Ärev meeoleu, eeltingimine päris illusiooni sündimiseks, tekib eelseisvas jutus surnuaia läbi. Surnuaed ilmub ka palju teistes sarnastes lookestes, viirastuse-illusioon avatlejana, iseäranis isikute juures, kes loomu poolest „närvilised“ on. Nagu surnuaeda, nii leiame äreva meeoleu loojana jutustuses sagedaste — öö metsas. Öösine mets — loob isesuguse, tarvilise eeltingimise rändaja meeles, mille alusel viirastused ilmuvad. Suggestioni teel võib ühe isiku juures tekkinud viirastus kaasolijale üle minna, nii et kaks või mitu isikut ühte ja sedasama viirastust näevad. Nähtus — „massensuggestion“ tuleb teatavatel tingimistel ka uuemal ajal ette, näituseks „valge laeva“ nägemine Maltsveti usumäratsejate juures Lasna mäel Tallinnas.

Järgmine jutuke, mis ainult viirastuse läbi on tekkinud, näitab meile tähendatud suggereeritud viirastust-illusiooni, kus ärevuse ja viirastuse-kohase meeoleu avatelejana kaks momenti leiame: öö ja kirik.³⁾

1) Waata selleks J. Kunder op. cit. lk. 98, „Mis soos sündis“, milles õige rohkesti lugeja illusiooni ja hallutsinatsiooni põhjal sündinud lookesi leiab.

2) E. Kirjameeste Seltsi Aastaraamat 1889 lk. 91.

3) E. Kirjameeste S. aastaraamat 1889 lk. 90. „Öösine nähtus kirikus.“

„Kutsar ja mõisaherra on kirikust enne poolt ööd mööda tulnud. Nad näevad juba eemalt, et kirik on õige heledaste valgustud. Sõidavad kiriku ukse ette. Herra astub sisse, näeb: kõik küünlad põlevad ja palju varjatud nägudega inimesi talitavad, mis kellegi talitada on. Tema olnud ise ka kiriku võõrmündri herra, läinud siis kõstri juure ja küsinud: „mis seal kirikus täna õige talitatakse?“ Kõster vastanud, et ei ole midagi kirikus. „Kuidas ei ole, kirik on inimesi ja tulesid üsna täis!“ Läänud siis kahekesi vaatama: kiriku ukсед ilusasti kinni, ei kohku kahku kusagilgi. Herra sõitnud ära ja kõster mõtelnud: „Sell on ikka nüüd minek!“ ja kolme päeva pärast on ka herra ära surnud.“

Jutustus ei jäta kahtlust, et „herra“ haige oli, või alkoholismuse käes põdes, millele surm¹⁾ järgneda võis. Kutsar nägi valgustatud kirikut suggestiooni mõjul. Siiski ei ole siin suggestiooni mõju nii selge, nagu paljudes teistes sarnastes lugudes, mida iga lugeja ise rahva-jutukogudest kergesti üles otsida võib.

Näituseks toon siin Kreutzwaldi muinasjuttude kogust ühe loo²⁾:

„Minu suurisa onupoeg elanud nooremehe põlves ühes kiriku ligidal talus, mis talvel, kus tee külmetanud sood mööda käis, neilt täit kahe versta kaugusel ei olnud. Ühel jõulu laupäeva õhtul heitnud pererahvas aegsasti puhkama, sest et nemad esimese püha hommikul vara tahtnud ülestõusta ja kiriku minna, kus sel päeval Jumalateenistus tulevalgel peeti. Peremees ärkanud kõige esiteks unest, läinud ukse ette ilma vaatama, ja näinud kiriku aknad juba tulevalgest läikimas. Tuppa tagasi minnes kihutanud ta pererahva magamast: „tõuske ülesse, meie oleme kauaks viibinud, küünlad sütitatud kirikus juba põlema.“ Nüüd olnud pererahval tuline kiirus taga, kõik karanud asemelt, pesnud silmi, ajanud riided selga, ja nooremad läinud sedamaid jalgselt minema, seni kui teised hobusid rakendanud ja neile kannule sõitnud. Küünlatulest valgustatud kirik seisnud kui ehitatud neitsi neil teejuhiks eel, sest et udune ilm palju tähevalgust silmade ette ei annud. Ligemale jõudes tunginud kirikuliste lauluheal neile vastu, ehk küll laulu viis natuke võeras näitanud, kiriku ukсед seisnud laiali ja kirik nähtud tungil rahvast täis, aga mitte ühte ainukest hoost ei olla kiriku ligidal nähtaval. Mehed astunud eel, lootes tungimisel veel kuskilt paika leida, naisterahvas käinud nende järel. Kui mehed parajalt kiriku ukse ette jõudnud ja üle läve jalga tahtnud tõsta, vaikind lauluheal ja küünlad kustunud äkitselt ära, misläbi kirik ühekorraga kotpimedaks läinud.“

1) Võrdle ka edasi lk.

2) Kreutzwald, Eestirahva Ennemuistsed jutud: III trük lk. 236 „Öösised kirikulised.“

Jutt ei lõpe sellega, vaid vältab edasi, kus rahvas oma viisi nähtust katsub põhjendada. Kui õpetaja käest sündmuse üle seletust päritud, kuulunud ta asjaloo kõigiti järele ja lausunud viimaks, „et nende arvatut kirikus käimine Jõulu ööl muud ei võinud olla kui üks elav unenägu.“

Unenäod on tihtiigi rahvajuttude aluseks. Luupainaja ja „halli“ lood tuletavad õige suurel osal pahased unenägusid meele, unenägusid, mis seedimise rikke, peahaiguse, südamehaiguse või mõne muu kurnava haiguse puhul magajat vaevavad. Niisugused pahad ja piinavad unenäod on tõesti, nagu iga lugeja seda oma elust teab, — p a i n a j a d. Rahvas oskab siiski neid unenäo-nähtusi real-elu sündmustest lahus hoida, ja otsib nende ebaloomule üliloomulisi põhjusi.

Agar rahvajuttude hulgas on ka unenäo kirjeldusi, mis täiesti real-sündmusena kujutatakse.

Meelehaiguste teadus tunneb juhtumisi, kus isesuguste närvihaiguste, iseäranis hüsteriliste haiguste mõjul inimesed vahet ei saa teha unenäo ja tõsise elu vahel. Õige sagedaste nähakse ka „vanaduse meele-nõtruse“ käes põdejaid tõsist elu unenägudega segavat. Niisama tihti leiame ka, et teatavad meelehaiged oma haigetele ideedele toitu unenäo-vallast võtavad.¹⁾ Järgmine „sündinud lugu“²⁾ on kahtlemata ainult unenäo kirjeldus.

„Korra eksinud mees talve ajal tundmatus metsas teelt ära. Teed olnud suutumaks ära tuisanud ja mees puru väsinud. Viimaks jõudnud ometi ühe üksiku maja juurde metsas välja. Tänanud õnne, et varju leidnud. Toas polnud elavat hinge leida, aga rehe ahi olnud ometi soe. Mees pugenud ahju peale ja heitnud sinna puhkama.

Jlm läinud pimedaks. Kohe tulnud hulk mehi tупpa kokku ja hakanud imelikku tööd tegema. Rehe põrand küntud ülesse ja külvatud odrad maha. Vili tärganud ülesse, kasvanud, saanud sedamaid küpseks, lõigatud ära, pekstud, tuulutud, tehtud käsikivil tangudeks ja tangudest keedetud suure katla täis pudru. Selle peale võtnud igauks hea kimbu piirgusid nõõriga kaela, süüdanud piirud peos põlema, pistnud linaroobitse vöö vahele ja läinud siis pudru katla juurde sööma. Kes korra lusikaga pudru võtnud ja suhu pistnud, tõusnud kohe lendu ja tormanud uksest välja. Nõnda kadunud viimane kui mees.

Kõik see aja olnud teekäia ahju peal vagusi nagu hiir. Kui kõik tuast välja tormanud, kobinad ta ahju pealt

1) Vaata selleks prof. S. Freud „Über den Traum“, Wien 1911. Freudi vaateid ei peeta mitte üleüldiselt õigeaks, nad selgitavad siiski mitmeti unenäo loomu.

2) Kolmas Rahvaraamat 1894 lk. 83, „Virmaliseks käijad“.

maha. Mõtelnud iseeneses, mis see temp tähendas ja mis pudru see ometi võis olla, et igaüks, kes seda maitset, kohe lendu tõusis. Katlas olnud veel pudru küllalt.

Mees võtnud nõuks proovi teha, kas tema ka lendu tõuseks. Et aga rehest välja ei pääseks ja ei tea, kuhu juhtuks, sidunud ta ennast vööga kanga telgede külge kinni. Mõtelnud ise: nendega ei pääse ma uksest välja. Katse järele võin ennast telgede küljest jälle lahti päästa. Mees maitse nud pudru. Aga oh seda imet! Nii pea kui mees pudru suhu saanud, tõusnud ta kõige raskete telgedega lendu. Ilma et keegi oleks takistada võinud, tunnud ta, kudas ta telgedega kolinal uksest välja jõudnud ja taeva poole lendu tõusnud. Sõit läinud taeva all tuule kiirusel kaugel põhja poole. Teel kihutanud ta teistest sõitjatest mööda, kes põlevate piirgudega ka põhja poole lennanud. Vahel kihutanud jälle teised temast mööda. Viimaks olnud tuulesõitjaid nii palju, et neid tuhandeid roobitseg a võideldes risti rästi tormanud ja taeva alune üsna valgeks läinud. Nüüd alles märganud mees, et ta taeva all virmalisena sõitnud.

Piirukandjate roobitsetega vehklemine ja üheteisest läbitormamine läinud viimaks nii ägedaks, et kirin-kärin taevaalust täitnud. Mees oma telgedega pidanud ilma tahtmata niisamuti teiste keskel keerutama. Puutunud sagedasti oma telgedega teiste külge nii et teljed kolisenud. Siis ütelnud teised: „Tasa, tasa suure tasku mees“. Vastu hommikut liugunud mees telgedega väljasõidu koha poole tagasi ja jõudnud viimaks metsa tagasi.

Ennast telgede küljest lahti päästes leidnud ta rehe põranda niisama tasase nagu enne. Kõik olnud nii, nagu poleks seal midagi juhtunud. Nüüd näinud mees majas inimesi. Need keelanud teda kõvasti, et ta oma Lapimaa reisist kellegile ei räägiks, ja juhatanud teda siis õige tee peale välja“.

Oma sündmustiku ja iseäralise ajajaotuse järele otsustades, ei või eelseisvas jutus muud olla, kui ahju peale magamaheitnud väsinud mehe unenägu. Siiski on huvitav, et rahvajutt sündmust kui tõesti juhtunud lugu kirjeldab, sest et ta virmaliste vehklemist Lapimaa elanikkude õhuvõitlusena usub.

Juttusid, mille sünnitajaks alkohol, alkoholi liia tarvituse läbi saadud viirastused on, leiame ka õige tihti. Nii näituseks on järgmine jutustus¹⁾ puhtalt ja selgelt alkoholismuse mõjul tekkinud delirium tremens'i kirjeldus.

„Kord tulnud üks mees kõrtsist koju. Pea olnud teisel raske otsas. Korraga kohkunud hobune ja hakkanud kangesti jooksm a. Mees vaatab, 2 kodukäijat tulevad. Hüpanud teised ühe jala pealt teise peale.

1) V Rahvaraamat. M. J. Eisen. Schnakenburgi trükk 1895 lk. 41

Viimaks jäänud hobune julgemaks. Teine kodukäija tulnud ikka ligemale, hüpanud ja keksinud vankri kõrvas. Teine aga jäänud kaugemale ja keelanud teist: „Tiiu, Tiiu ära tee, jooanud mees on julge“. Aga ei Tiiu kuulanud, läinud üsna vankri ligedale. Korraga kahmanud mees vankrist kadakase kepi ja annud kodukäijale tagasi kätt niisuguse hoobi, et ainult natuke sinist suitsu järele jäänud. Teine kodukäija õhanud seda nähes: „Eks ma ütelnud, Tiiu ära tee jooanud mees on julge. Waata mis sa nüüd said“. Seda üteldes kadunud ise ka ära.

Jutus leiame huvitava kuulmise hallutsinatsiooni „Tiiu, Tiiu ära tee, jooanud mees on julge“ mis oma naljaka sisuga alkoholi deliriumile väga iseloomuline on.

Alkoholismuse mõju leiame ka järgmises jutukeses.¹⁾ Ma kirjutan jutust ainult kohad välja, mis meie väidet tõestavad:

„Torupilli Hans oli esimene mees torupilli mängima. Kus iganes talgusid või pidusid peeti, sinna Hans oma pilliga kutsuti. Ja Hans ei lasknad ennast iialgi kaks korda kutsuda. Peeti ju pillimehe eest pidudel alati kõige paremine hooft. Õlle toop ja liha kints seisivad ikka Hansu nina all. Ühel päeval läks Hans pidult koju ja jõudis metsa. Kõige öö otsa olivad pidulised tantsu löönud. Hans ei olnud silmaga kinni saanud. Nüüd oli aga ilm kangeste palav. Hansule kippus uni peale. Mis muud kui pane põõnana. Hans pani pea puu kannu peale ja magas juba natukese aja pärast na mis norinal.

Kaua ei olnud ta aga veel maganud, kui ta äkiste ülesse äratati. Hans löi silmad lahti, nägi: hall vanamees ta kõrvas.“

Nüüd järgneb jutustuses unenäotoline muinasjutt kullavakast ja kuninga pojast, murueide tütardest, kes Hansule „ninanipsu lasevad“, temaga mängivad. Kõike seda näeb Hans unes ühe imeteolise vedeliku abil, millega ta oma silmakulmusid kastnud. Hansu karistab vana Sarvik imeteolise vedeliku tarvitamise pärast, ning Hans kaotab oma silmanägemise jäädavalt. Pikem jutt lõpeb järgmiste sõnadega:

„Hans¹⁾ ja kuninga poeg aga jäivad pimedaks. Ei võinud enam ükski asi aidata ega keegi neile silmad tagasi anda.“

Eelseisvas jutus on haiguslise viirastuse tingimised õige selgelt üles tähendatud. Hans on suur alkoholi tarvitaja, degenereeritud andega muusikamees. Uneta ööd priiskamise ja väsitamisega sünnitavad temale peajuugastuse ja viimaks ka halvamise, mille tagajärjel Hans oma silma-

1) Hansust, kes seda nägi, mida teised ei näinud. Rahvaraamat, I anne 1893 lk. 53.

nägemise kaotab, peale selle kui ta kauem soninud, meelehaiguse käes vaevelnud.

Niisama nagu Hansuga, juhtub juttudes tihti ka teiste „nägijatega“, et nad peale sündmust mõne kehavigastuse saavad. Teaduses on tuttav, et alkoholi mürgitus, niisama ka rasked, palavikuga üheskäivad, haigused näituseks, diphtheritis, soetõbi n. n. e. deliriumi-sonimist avatlevad, millele õige sagedaste närvipõletikud (neuritis) halvamistega järgnevad. Tabab põletik kuulmise või nägemise närvi, siis võib põdeja kuulmise või nägemise kaotada, tabab ta liikmete närvi, siis võib teatud liige, käsi või jalg, halvatuks jääda. Haigus võib ka surmaga lõppeda.¹⁾

Kuna illusion harilikku meeltepiiris teatavatel eeltingimistel — millest kõne'esime — ilmuda võib, tekib hallutsinatsioon enamasti juba raskesti põrunud või patoloogiliselt muutunud meele piirkonnas. Tihti käib raskete meelehaiguste eel haigusejärk, milles meelesegadus veel maad ei ole võtnud, aga hallutsinatsioonid ja isesugune kärsitus ja rahutus ja unepuudus inimest vaevavad. Muru-eide tütreid ja näkineid olid muinasajal kõikidel meeles, sellepärast ilmuvad nad haiglase meelega isikutele viirastusena ja haiglates mõttelennus. Järgmine jutt²⁾ on heaks tõenduseks eeloleva arutusele.

Üks noormees oli vana rahva suust kuulnud, et muru-eide tütreid iga Jaani ööse metsas järves ujumas käia. Mehele tõusis kange himu südamesse muruneidude ujumist järve äärde vaatama minna. Ta ei jõudnud enam Jaanipäeva ära oodata.

Viimaks jõudis igatsetud päev kätte. Juba hommiku vara läks ta metsa, kus ta järve ääres enesele pärja peidupaiga valmistas. Sinna jai ta nüüd muru-eide tütarde ujumist varitsemata. Õhtu jõudis, kuu tõusis. Mees ootab, ootab, ei tule kedagi. Juba arvab ta ootamise asjata olevat, kui korraga pika neiu salga valges riides näeb järve poole tulevat. Järve ääres võtavad nad endid üsna mehe ligidalt riidest lahti, ilma aimamata, et inimese silm neid ligidalt vaatamas on. Nad võtsivad endid riidest lahti ja astuvad vette, kus nad lustimängu algavad. Nad löövad kätega ühele teisele vett vastu silmi, kastavad endid vahel vette, tõusevad jälle veest välja ja teevad vees mitmetesugu vallatust.

Noormees vaatab ja vaatab muru-eide tegu ja imestleb nende ilu. Siiski ei ole sest temale veel küll, et ta neiusid nii kaugelt näeb. Tema tahaks imeilusaid neikes üsna enese ees näha.

1) Võrdle: Eesti Kirjameeste Seltsi Aastaraamat 1889 lk. 69 „Metsahaljas“. „Pois olnud kolm päeva (peale nägemist!) haige ja surnud neljandal päeval ära.“

2) Rahva raamat I anne lk. 81.

Pea tall nõuu peetud. Tasakeste roomab ta peidu paigast välja ranna äärde, kuhu neiud oma valged riided maha jätnud, kahmab need sülle ja roomab nendega peidupaika tagasi. Neiude riided olivad kerged nagu udusuled. Riiete vargusega lootis ta murueide tüürid sundida enese ette astuma ja endid temale õige ligidalt näitama.

Koit hakkas juba tõusma, kui ujuvad neitsid viimaks ujumisest küll arvasivad saavat. Pikkamisi tulivad nad veest välja kaldale riideid selga panema. Aga, oh seda ehmatus, mis nüüd oli, kui nägivad, et riided kadunud. Nüüd alles saivad nad aru, et keegi neid varitsenud ja nende riided ära varastanud. Valju kisaga ja käraga jooksisid neiud vette tagasi.

Nüüd ei arvanud riiete varas enam kauem tarvis olevat peidupaigas viibida. Ta astus riietega varjult välja ja kutsus neiusid riideid oma käest tagasi võtma. Varast nähes kadusivad neiud nagu välg vette, nii et ainult veel pead veest välja paistsivad. Küll kutsus ja ahvatles mees neiusid veest välja, aga asjata. Ta tahtis viimaks ise neid veest kinni minna püüdma, aga suure kisaga põgenesivad neiud kaugemale järve.

Mehe nõuu oli täieste nurja läinud. Varas seisis kaldal ja mõtles, mis nüüd teha, kui äkiste murueide enese ette näeb astuvat. Tütarde häda hüüd oli koju ulatanud ja eide tütardele appi kutsunud.

„Sina varas!“ kähvatas eit mehe peale. „Kudas sa julgesisid mu tütarde ujumist varga viisil vaatama tulla ja viimaks nende riidedki varastada! Säh, see olgu sulle su varguse palgaks!“

Seda üteldes löi eit kepiga mehe suu peale. Löök mõjus vargasse nii, et vargal varastatud riided kõik käest maha kukkusivad. Mees tahtis vastata, aga näe, keel ei kuulnud enam sõna. Löök oli ta keeletumaks teinud.

Eit võttis riided maast, hakkas minema ja ütles: „Mine nüüd! Nüüd ei või sa kellegi vastu hoobelda, et sa murueide tütreid täieste oled näinud. Näinud sa oled, aga teadust ei pea sest keegi saama!“

Ütles ja läks. Mees aga jäi keeletumaks surmani.

Eelseisav jutt „ujujatest murueide tütardest“ on tüüpi-line. Noormees, kärsitu ja rahutu otsib ja unistab ja otsib metsas rahustust oma ärevatele meelemõlgutustele. Rändab söömata, ootab järve kaldal puruväsinud. Vision — ilmub viimaks ta silmade ette. Haiglane meel jõuab kõrgema ärevuse tipule. Meelehaigus — meelenõtrus võtab pärast-poolle noorestmehest võimust. Ta jääb sõnaahtraks „keeletumaks“ ei kõnele kellegiga; vaim jääb viimaks nõdraks millega tihti — mutacismus — haiguseline vaikimine ühes käib: „Mees aga jäi keeletumaks surmani.“

1) „Tantsijaist murueide tütardest ja varitsejast noorestmehest“. Rahva-raamat lk. 84.

Võrdluseks panen teisendi siia üles milles jutustuse käik ja sisu jutukangelase juures eelkirjeldatud meeleolu oletada laseb, kuigi mitte nii raskel kujul.

„Üks noormees oli palju murueide tütardest ja nende suurest ilust kuulnud. Tema südamesse tekkis soov murueide tütreid kord näha saada. Küll käis ta iga ööse metsas kuuvalgel vaatamas ja varitsemas, aga ialgi ei läinud tal' õnneks murueide tütreid näha. Viimaks targatas talle meelde, et võiks targa juurde minna nõu küsima. Nii kui mõtles, nii tegi. Läks, rääkis targale lugu ja küsis, kuidas võiks murueide tütreid näha saada.

Tark kohe õpetama: „Mine kolm neljapäeva järe-mööda kolme risti allikale ja pese allika veega silmi. Kui selle peale kuuvalgel neljapäeval metsa lähed, küll siis murueide tütreid näed.“

Noormees käis kolme neljapäeva õhtul järgemööda kolme risti allikal ja pesi allika veega silmi. Neljandal neljapäeval ei võinud ta enam õhtut ära oodata. Juba poole päeva ajal läks ta metsa murueide tütreid varitsema.

Viimaks jõudis õhtu kätte. Kuu tõusis metsa taga ja muutis öö päevavalgeks. Noormees varitses allika lähedal põõsas ja ootas neiude tulekut.

Korraga kuuldi kahinat ja sahinat. Ja vaata, tuule tiivul ruttas salk noori neiusid allika ligidale laialdasele murule. Murueide tütarde olivad lumivalged riided seljas ja üks ikka kaunim kui teine.“

(Järgneb.)

C. R. Jakobsoni kirjad prof. J. Köhlerile.

Armas sõber!

Tük aega on jälle äraelatud ja mõnda uut nähtud ja kuulnud. Mis aga pääsi, on see, et minu usk selle äea sees nii kaswanud, ja kindlaks läinud, et teda enam keegi ei wõi maha lõhkuda. Minu usk? Pappid rapputaksid päid, kui naad seda kuulöksid. Naad teeks seda õigusega. Mis nemad usu-nime alla ära peidawad, nende asjadega minu waim ennast kül millasgi ei saa roojastama, sest kõige inetumad inetumatest on need asjad. M i n u usk — noh, mis ma sest Teile hakkam rääkima, — ta on jo ka Teie usk. Aga kindlaks on ta selle lühikese äea sees läinud; nõnda et ta mägesid paigast wõiks tõsta. See ei ole ka suur imeasi, sest kus ma mullu weel õiget seemetgi ei näinud, seal leian ma nüüd igal pool kaunist wilja, ka ilusaid lillisid ja lauljaid lindusid, nõnda et rikkamat kewade äega süda ei soowigi. Sellepärast kül ka puudust neist loomadest ei ole, kes seda rõõmu püüawad ärarikkuda. Wana tuttaw asi on jo, et kewade äeal madusid sagedaste suurte hunnikute kaupa soode peale koku kogub, kus siis ei tea kõik mis hirmsaid asju sünnib. See-sugusid maduhunikuid on meie kewadel paljugi näha. Lasksin ise kord

püssi ühe seesuguse huniku sisse lahti, nõnda et kihin ja kähin, mis nüüd tõusis, mind pea paku oleks aeanud, kui mul mite wene nõiarohtu ühes ei oleks olnud. Wanast olid Soome targad meie maal kuulsad, aga neist käivad nüüd Wene nõiad üle. Jumalale tänu, nõidus on wahel ka hea asi, iseäranis sellepärast, et teda halwa südame-teedmisega inimesed kõige rohkem kardawad.

Peeterburgis olin ilmaaegu Woldemari peale ootanud. Ta ei wõinud mulle 15 rublatgi anda, weel vähem 50. Pärast ta ka enam ei t a h t n u d g i mulle seda weikest summat reisi tarwis laenata, sest et ta mind seeläbi ühe teele soowis sundida, mis minu südame teedmise wastu oli. Seesuguse poliitikaga wõib ta kül oma Nowgorodi Lättilaisi peletada, aga ära katsugu seda mitte minuga teha. Muidu ei ole mul midagi tema wastu südames, ja ma olen siin igal pool tema eest kostnud, nii palju kui aga jõudsin. Pärast sain Kosnazowi käest 15 r., et ära wõisin reisida.

Wiliandi konferenzi peal oli suur kagelemine. Wana jesuit Hansen kargas mitu kord tulipunase harjaga püsti, pärast aga oli mees jälle nii mahe, et püksi tahtis pugeda. Muidugi tegi ta seda üksi meie silma ees, taga selja on ta omas pühas wihas mind puhtast ära wandunud ja ka kõik muud koolmeistrid, sest et nad minuga ühes nõuus olnud. Seda regulatiwet, mis Hansen muu pappidega ühes koku keetnud, ei tohi kroonu kunagi kinnitada, sest siis on kõik meie lootus otsas ja meie rahwa germanisirimine nii hästi kui jo lõppetud.

Oma Geograafiat olen ma suure waewaga kuue aasta peale Laakmanni kätte jõudnud 300 rubla eest ära anda. Kellegil muul trükkijal ei olnud teda julgust oma kuluga trükkida, sest et õppetajad selle raamatu wasta olla. See on ka wäga tõsi, sest nii pea kui Hansen kuulda saanud, et mina üht Geograafiat olla kirjutanud, wõtnud ta kohe wana geogr. raamatu, mis ta kahe aasta eest konferenzi peal ise ühes aitanud hukka mõista, muutnud mõned kohad, iseäranis seda jagu, mis Saksa-maast räägib, ümber, ja nõnda saab siis raamat õppetajate soowimise peale jälle trükkitud. Muidugi on nüüd Saksamaa ta sees esimene riik maailmas. Konferenzi peal ütles Hansen mulle, kui oma raamatu ete seadsin, see töö ei aitada midagi enam, sest et wana raamatusi jo 5000 tükki trükkitud olla ja uue regulatiwe järel koolmeistrid üksi neid raamatuid tohtida pruukida, mis neile konsistoriumi ja ülema kooli walitsuse poolest kätte antakse. Sellepärast olen rõõmus, et Laakmann minu raamatut selle weikese hinna eestgi wõttis, sest tema käes on ka wana raamat. Nüüd saab ta jo oma kasu pärast minu raamatut seal ete toppima, kus seda währegi wõimalik on. Sest kolmest sadast rublast lähewad aga weel 150 r. Woldemari kirja peale, kellest ma nüüd 4000 tükki oma kuluga lasen trükkida, nõnda et ma Laakmanni käest rohkem ei saa, kui 150 r.

Mul on nõu, seks talweks Tartu jääda. Nagu nähä, saab Aleks. kool pea kinnitud ja kust peawad siis need raamatud kõik ühe korraga wälja tulema? Kas meie asi sel wiisil ei pea takkitsema jääma? Ma

tahan sellepärast kirjutada, nii palju kui minu jõud kannab. Ma jättaks selle töö kül hea meelega mõne tõise mehe hooleks, kui ma üht ainust tunneks, kellel selle peale tahtmist oleks. Aga sellepolest saaks meie otsimine ilmaegu olema, sest nagu meie talupoead veel hagana leiba peawad sööma, nõnda on ka nende kirjameeste lugu. Siis, kui jo põllu pealt midagi saada on, külap neid siis igalt poolt saab kokku lendama, nagu warblasi, et vaata aga pealt, kas ka põlluharijale midagi järele jättawad. See on mul wäga hästi teadu pärast; siiski ei lase ma ennast eksitada. Minu elusõna on: õnnis on see mees, kes tegusid oma õnnistuseks teeb ja mite Jeesuse Krist. peale ei looda.

Just sel päawal, kui Teie Lõuna-Wenemaale ära olite sõitnud, tuli noor apteker Paulson Holstrist Peeterburgi, kellele ma oma sõbra Birkenbergi juurde Peeterhofi koha olin muretsenud. Temal oli ka üks kiri Adamsoni käest Teie kätte anda, keda ta ühes Peterhofi wiis, kui Teid enam kodu ei leidnud. Ma saatsin teda ise sinna, sealt sõitsin ka Krooni linna Jürisoni juurde, ja kui tagasi tulin ja Woldemariga olin rääkinud, sõitsin ma ühe iseäralise asja pärast suure tuhinaga Peeterburgist ära. Tartus olin aga kolm tundi ja siis läks reis edasi maale. Nõnda on siis ka tulnud, ma Weske raha kolm nädalat hiljem olen tema kätte wõinud saata, mis ma mite pahaks ei palu panna.

Minu wend oli ka paar nädalat maal. Kahju, et üks tüdruk teda Peeterburgis oma paeladesse saanud, nõnda, et ta jo tulewal suwel teda omale naeseks tahab wõtta. Nüüd mul on lootus otsas, et tast veel midagi saab, ja et ma ise Peeterburgis ei saa olema, ei ole tal ka kedagit, kes teda parema mõttele peale wõiks juhatada. Ma ei tea, kas teie selle asjas midagi wõite teha; aga targalt peaks siis asja peale hakkatama, sest et see mees mite üks igapäawane waim ei ole. Peaks ta niigi kaua ootama, kunni ta oma „Freikünstleri“ eksami ära teinud! Aga sest ei ole juttugi. Juure õppimist ei saa sel wiisil enam loota olema, sest et nüüd ta ainus mure on, nii palju raha teenida et pulmi wõiks teha ja siis — waewast wiisi surmani oma päätoidust leida. Tema pruuf on Berendhofile nattukene sugulane.

Kui ma „Õppetuse raamatude laiali lautamise seltsi“ statutid, kelle pärast ka konferenzi peal sai räägitud, Koolmeistritega saan veel läbi olema rääkinud ja nemad omad nimed alla on kirjutanud, siis tulen ma nendega mõneks päawaks Peeterburgi. Mul on seal ka veel mõned muud asjad seletada.

Teie wennapoeg on oma eksami Tartu seminaris wälja pidanud ja Janseni juure korterisse heitnud. —

Teie asjad, mis minu käes oliwad, seisawad minu wenna korteris. —

Holstre wald on Woldemari raamatu heaks üht weikest rahasummat omalt poolt lubanud katsuda muretseda, seiemaani ei ole ma sealt aga veel ühtegi teadust saanud, et kül jo peale 4 nädalat lubamise aeast mööda on.

Ses lootuses, et uus regulatiive kinnitatud saab, on Hansen ühe „Jsamaa aearaamatu“ meie koolidele kirjutanud, ja oma kulu peal Kõrberist ka ühe „Saksakeeli õppimise raamatu“ lasknud kirjutada, kus Kõrber eestikeelt jälle ladinakeele paeladesse sidunud ja Ahrensi õppetuisi hukka mõistab. Neid raamatuid saab Hansen wist oma kulu peal trükkida laskma, sest et nad jo iga koolilapse kätte uue regulatiive põhja peal peawad saama, ja Hansen sel wiisil rikkaks meheks wõib tõusta.

Jürjewile, kellele ma pea ka saan kirjutama, palun ma südamest palju terwis üttelda.

Teid südamest terwitades Tei truu C. R. Jacobson.

Tartus, sel 12. Augustil 1868.

Minu adres: Am Teihelferschen Berge, Haus Teppan.

Auustud sõber!

See mees, kes selle sõnumiku Teie kätte wiib, on üks nii tulise südamega isamaa poeg, et tõist temasarnast arwa leida on. Ta on ühe aasta Tartus studeerinud ja läheb nüüd Peeterburgi uniwersiteedi peale, kus ta stipendiumi loodab saada. Temal ei ole aga ühtegi tutwat meest Peeterburgis, kes temale selle juures abiks oleks. Kui Teie teda wõiksite mõne seesuguse mehele soowitada, kellel uniwersiteedi juures nende asjade üle ütlemit, siis teeksite ühe hea teu. Tema on Lätlane ja Walga seminari kaswandik, sellepärast minule jo ammugi tuttaw.

Mõne nädala eest tagasi kirjutasin ma Teile ühe kirja, kus Teid ka palusin, Karella küsida, kas ta Aleksandri kooli komitee auupräsitendiks tahab heita, kelleks teda on kooli asutajate poolst walitsetud. Meie ootame pikki silmil Teie wastust, sest enne kui selle wastuse kätte oleme saanud, ei wõi meie ühtegi peale hakata. Selle komitee tõised liikmed on, nagu ma jo kirjutasin: Teie, mina, Hurt, Eisenschmidt, Jannsen, Adamson, 2 Wühnerit, Tamman, Kapp, Henno, Rosenberg, kõik Eestlased. Kui Teie minu kirja kätte ei ole saanud, siis palun seda mulle teada anda, et uuest Teile selle asja pärast pikkemalt wõiksin kirjutada.

Kas Hartmann jo pea Saksamaalt tagasi tuleb? Kui teate, siis palun mulle kirjutada.

Nagu Teie näete, on mul Postimehes praegu suur sõdimine käes meie pappidega. Mis seda sõdimist raskeks teeb, on see, et Jannsen kõik kirjad wastuwõtmeta jättab, kes minu poolt on ja minu oma kirjadest ika suured tükkid maha lõikab ehk tõisiti pöörab. — Ma ei tea, mis Peeterburgi eesti seitungist saab, aga teda oleks kül hädaste tarwis. Siin maal sünnib weel imeliku asju, mis küllalt wäärt oleksid, et naad suurema rahwahulga silma ees omas tõsisest karwas saaksid awalikuks tehtud, ja seeläbi rahwa waim tulisema teutele äratud.

Minu adres: Sandstrasse, Haus v. Sabarowsky, am Teihelferschen Berge in Dorpat.

Teid südamest terwitades Teie truu C. R. Jacobson.

Tartu, sel 21. Augustil 70.

Armas sõber!

Siin ma saadan kaks meest Teie juure, kes Tallinna kodanikud ja majaperemehed on, ja keda ma kõigest südamest palun aidata, sest et see asi, kelle pärast naad Peeterburgi tulewad, mite üksi Tallinna, waid kõikide Baltimaa linnadele tähtjas on. Tõeste, hirmus lugu on näha, mis siin kõik Eestlastega thakse: nii hullu asju ma weel kusagil ei ole leidnud, sest siin on awalik riisumine õigus. Palwekirjast saate nägema, mis asja pärast need mehed tulewad. Ma olen selle kirja ka Wenekeele lasknud ümber tõlkida ehk ma küll ei tea, kui heaste see tõlk on tehtud. Aga nõnda on Teil Peterburgis vähem tööd tema kallal. Ehk Teie seda kirja näitate Semenowile ja küsite, kus teda parem on äraanda, kas Senati wõi ministri käte. Selle järele tulewad siis need kirjad sisse anda ja adres peale kirjutada, mis ehk Jurjew saab oma peale wõtma. Wäga tarwis on, et meie neid mehi kõigest wäest aitame, sest neil ei ole siin mitte üht õppetatud meest, kes nende poole hoiaks, waid käiwad ümber, nagu kanad ilma päata. Meie partei wõidaks aga seeläbi, kui nende usk meie peale kindlaks läheb, paar tuhat meest, kes seie terwe Eesti maa seest koku on tulnud ja kellel igal pool sugulased järele on jäänud, kus nende sõna midagi maksab. Juba ligi kuus aastat wõitlewad naad oma kautсионide pärast, aga seiemaale ika ilmaegu. Nende meeste kindmaus on imeks panna, ehk neid küll jo mitmelt poolt maha on jäetud ja nende usk seeläbi üleüldse õppetatud meeste sisse wäga kahtlaseks saanud. Seeläbi on naad aga ka kõiksugu kõrwaliste teede peale juhtunud, kust ühtegi wälja ei wõi tulla. Sellepärast ei ole mul ka ühtegi enam tarwis Teid paluda, waid ma tean, et Teie nii palju kui wõimalik nende meestele abiks saate olema.

Woldemar kirjutas m'ule, et ta 10-mal Detsembril Peterburgis saab olema ja minule siis ka Katkowi käest ühe kirja Longinowi käte tooma, kes K. sõber olla. Ma saan sellepärast 10-mal Dets. wist Peterburgis olema, et weel ülema zensuri walitsuse juures oma aealehe pärast wõiksin rääkida.

Palwekirja kõrwa olen ma ka weel ühe kirjakoopia pannud, mis nende pääwade sees „Golosi“ käte saatsin, kust näha wõite, kuidas siin lugu mitmes tükkis on. Kas „Golos“ seda kirja saab trükki panema, seda ma ei tea.

Teile palju tuhat terwist saates, jään

Teie truu C. R. Jacobson.

Tallinnas, sel 4. Dets. 71.

Aunstatud sõber!

Kõige pealt tulen ma ühe pattu-tunnistusega Teie juure: need kolmkümmend wiis rubla, mis kewade Teie käest laenasin, ei ole ma weel jõudnud Teie wennapoea kätte äramaksa. Nagu püha kiri ütleb: Waim on küll walmis, aga liha on nõder!“ nõnda on ka minuga lugu

olnud. Ma ei ole kõige selle suwe aeal enam raha wälja annud, kui 75 rubla, sest et mul enam wälja anda ei olnud. Oleksin ma selle rahast ka hakkanud wõlgasi maksma, siis oleks mul pea soola ja leiwa poolest puudus kätte tulnud, kelle üle nüüd ei wõi kaebada: Ka piima, kilu silku ja kartohwliid on mul rohkeste selle raha eest olnud, ja mere-wet olen ma pruukinud, nagu iga muu miljonär. Mis minu lõuna on, seda aga keegi ei tea, sest kuus korda olen ma Salongis söönud, ja rahwa teada söön ma sellepärast ika seal oma lõunat. Seda olen ka üksi Teile nimetanud, et Teie mite ei peaks arwama, et ma kerge meele ehk paha tahtmise pärast oma ülewal nimetatud lubamist ei ole täitnud.

Praegu rippun ma, nõnda ütelda, taewa ja maa wahel. Siin Kadrintalis ma enam kaua ei wõi elada, sest minu korter ei ole sugugi talwe tarwis tehtud. Linna ma ei wõi korterit wõtta, sest kui aealehe wäljaandmise luba ei tule, siis olen omale ilmaaegu suurt -kulu teinud, mis ma praegu sugugi ei jõua kanda. Kui selle aealehe pärast ommeti üks-kord jo wiimane otsus kätte tuleks, et ma teaksin mis pean tegema! Jürjew lubas, kui Tallinnas oli, zensuri walitsuse juures järele kuulata, kuidas lugu on, aga ehk kül paari nädala eest tagasi temale selle asja pärast weel kirjutasin ja teda palusin, ei ole ma seiemaani siiski ühtegi wastust saanud. Wõib ka olla, et ta ennast minu üle mõne teadmata asja pärast on pahandanud, ja minule üleühtse sugugi ei saa kirjutama.

„Golosis“ olete wist lugenud, mis Saksad siin koolmeistri Rosenbergiga on teinud. Et see asi üleühtse „Golosi“ sisse on saanud, on minu waa pattunuia töö; ka Rosenbergi kirjad on minust kirjutatud. Seda Tallinnas aga keegi ei tea, ja ei tohi ka teada, sest muidu teeksiwad naad üks „Kreuzzug“ seie Kadrintali ja paneksiwad mo reied peagi warna.

Woldemari raamatust „Vaterländisches und Cemeinnutziges“ olen ma esimese jau kätte saanud ja läbi lugenud. Seda raamatut on tarwis laiali laufada, see saab meie asja wäga edendama. Kui mul edespidi aega saab olema, siis tahan Merkeli „Wanem Imanta“ ka Eesti keele ümber panna.

Täna just olen ma oma „Kooli lugemise raamatu“ tõise jauga walmis saanud, kelle kallal ma nüüd jo 1½ aastat tööd olen teinud, nõnda et wahel õöd läbi olen kirjutatud. Selle nädala sees weel saadan ta Riiga zensori kätte. Seda raamatud on 92 peenikeselt täis kirjutatud poognat, kust 24 trüki poognat wälja tulewad (esimene jagu on 15 trükipoognat suur). Sees on 240 lugemise tükki ja laulu, ning neist tükkidest on wähe Saksakeelest ümbertõlgitud, waid enamast on minust enesest koku seatud. Nimelt olen ma peale 80 tükki looduse teadust kõik ise Brehmi ja muu uue kuulsa kirjameeste suurte raamatute järele ülespannud ja koku seadnud. Ma soowin seda jagu ka, nagu esimest, 80 pildiga wälja anda. — Selle töö lõppetamisega on minu süda rahul. Kui ma täna peaksin surema, siis suren ma rahulise südamega: ma ei ole mite ilmaaegu elanud. Nüüd pean aga ka oma enese eest nattukene enam hakkama hoolt kandma. Rohkem pool elu on jo äraelatud ja ika

olen veel nagu lind oksa peal. Kui ma üksi oleksin, siis ma ka sest ei kuulaks, et lugu nõnda on; aga nüüd olen ma kohust oma peale võtnud, ka ühe teise inimese eest hoolt kanda, ja sellepärast ma enam wana wiisi edasi ei wõi elada. Ma ootan aga pikki silmi oma aealehe pärast otsust; kui ma luba ei saa, siis tahan omale tük maad rentida ja põllumeheks heita. Põllutöö tarwitab palju järele mõtlemist ja waimu osawust, kui teda teaduse põhja peal toimetakse; sellepärast arwan ka, et põllutöö juures kõige õnnelikum saan olema. Rahu-olekus minu waim ei wõi elada, ja ma oleksin kõige õnnetum inimene, kui teda väljaspidused asjad selle oleku sisse saaksiwad sundima. Tänuelikum on aga looduse wagedega wõidelda, kui tigeda inimestega. Siiski, tuleb aealehe luba, siis tahan omad põllutöö mõtted jälle kõik maha jätta. — Uue aastani saab ka minu põllutöö raamatu (Teadus ja Seadus põllul) tõine jagu tulema; kellest jo kumme poognat trükkitud on. Ta saab üleütlse 19 kunni 20 trükkipoognat suur olema, 40 pildiga. Ta on esimene Eesti-keele raamat, mis Peeterburgis ilma zensuri lubata trükkitakse.

Kui Teil ehk wõimalik on, minu aealehe pärast mulle midagi teada anda, siis ma oleksin wäga tänulik selle eest. Minu Adres: Katharinenthal bei Reval. Haus Feodorow № 91. —

Teid südamest terwitades, jään

Tallinnas,
sel 13-mal Sept. 71.

Teie truud sõber C. R. Jacobson!

Armas sõber!

Teie sõnum, et rahakorjamise õigus Al. kooli heaks on tulnud, on mind suure rõõmuga täitnud. Ndüd ei ole enam ühtegi kartust, et see asi korda ei saaks minema. Pääsi on nüüd, et kooli konwendi liikmed oma tööd kohe kõige mõnusamal kombel hakkawad tegema. Sellepärast oleks wäga soowida, et Teie ka nõuupidamise pääwal Tartus oleksite, sest meie Tartu sõbrad on mõnes tükis ika veel täitsa kilplased, ja nimelt ilma Saksteta ei arwa nad sugugi korda saawat. Kui need aga meie keedu juures ka ühes kokkaks heidawad, siis ei wõi midagi head meie tööst wälja tulla, sest et nemad meie asja weri-waenlased on ja seks ika saawad jääma. Kui wõimalik, ma lendaksin seks pääwaks ka Tartu, aga seesugust teekonda käsile wõtta minu pung seekord ei kanna. Kui ma teaksin, mil pääwal Teie Jõhwi raudtee jaamas olete ja et Teie mind postiga enesega ühes wõttaksite (kaks inimest woiwad wäga hästi kahe hobusega sõita, ilma et sellepärast maks suuremaks tõuseks), siis ma küll teaksin wõimalikuks, et sel pääwal ka Jõhwis oleksin, sest raudtee sõit sinna ei maksa enam kui 1 r. 95 kopp. Muidu pean ilusaste kodu jääma. — Teie sõidate Peeterburgist Jõhwi (Jewe) jaama, kust tee Tartu ära pöörab. Raudtee jaamast pool wersta eemal on ka Jõhwi posthobuste jaam, kust Tartu just 120 wersta maad jääb, kelle peal posthobuste sõit 8 rubla tuleb maksuma. Raudtee peal maksab tõine

klass Peeterburgist kunni Jõhwini 4 rubla 20 kopp. Kui Teie näituseks hommiku wara Peeterburgist ära sõidate, siis olete peale-lõunal aegsaste Jõhwis, nõnda et selsamal päawal veel paar jaamawahet posthobustega edasi wõite sõita. Tõisel päawal oleksite peale lõunat aegsaste Tartus.

Tallinna Kaarli koguduses on praegu hirmus waidlemine, sest kiriku padron zur Mühlen ja õppetaja Bergwitz tahawad selle koguduse iseõiguse täitsa tühja ajada. Kõik tehakse, mis koguduse seaduse wasta on, ja et konwendi liikmed järele ei annud, on Bergwitz ennast silmakirjaks lahti ütelnud. Tagaselja aga ässitakse kogudust teda tagasi paluma, mis Bergwitz lõpeks selle tingimisega lubab täita, kui kogudus praegused konwendi liikmed lahti mõistab ja tõised asemele seadab, kes tema poolt on. Nüüd nad on asja oma kawalusega jo nii kaugele ajanud, et pool kogudust praeguse konwendi wasta on. Saksa aealehed kirjutasiwad hilja aea eest tagasi wäga kangesti selle kiriku iseõiguse wasta (nagu isegi mõista, hakkasiwad kiriklikud aealehed esite peale); nüüd näitab, kui oleks nõu peetud, praeguste tülide teel nende õigustele otsa teha. See on meie Sakste sõbrus Eesti rahwa wasta! Minu süda walutab selle tageduse üle nii kangeste, et ühe weikese raamatu wälja tahan anda, kus kõik need wõitlemised awalikuks on tehtud. Mitme koguduse liikme silmad saawad siis ehk lahti minema, ja ta saab nägema, kuidas oma enese liha ja were wasta wõitleb.

Teile südamest terwist saates, jään Teie truu C. R. Jacobson.

Tallinnas, sell 23-mal Oktobril 1871.

Ärge minu aealehe nõuust Tartus veel ühtegi rääkige!

Armas sõber!

Need mehed, kes Tallinna Eestlaste kautsioni rahade pärast Peeterburgis käisiwad, andsiwad oma kirja kubernäri käte, kes teda omalt poolt jälle magistrati käte läkkitas ja tema peale wastust käskis anda. Nüüd on magistrat jo kümme tärmini saanud ja kubernär ise on kahe nädala eest tagasi täis wiha käskinud, et meestel 5 päawa pärast wastus käes peab olema, aga kõik ilmaaegu. Need mehed ei hooli kubernäri kasust ka enam ühtegi, kas wai anna nuiaga pähä. Kui mehed wiimasel korral wastust on käinud küsimas, on nad hästi sõimata saanud ja on neile öeldud, et nad veel kümme aastat wõida oodata. Nüüd ei jae muud nõu üle, kui mehed hakkawad aga jälle Peeterburgi minema. Seda nad aga ei tea, kas oma kaebtuse ministri ehk senati käte peawad andma. Ehk Teil on Sem. juures seda wõimalik järele kuulata ja minule siis kirjutada, sest meie ei tea, kuidas omad palwe kirjad peame tegema. Siit saab üks wenekeele mees ka ligi minema, nõnda et nad Peeterburgis palju tõisa inimesi ei pruugi waewata.

Juuni kuu lõppetusel saab siin Tallinnas üks elajate ja põllutöö näitus olema. Kas Teie ei wõiks siis, nagu ükskord jo rääkisite, üht piltide näitust kas Aleksandri ehk Kaarli kooli heaks asutada? — Kas Teie ise ka suwel Tallinnasse saate tulema?

Nagu Teie ehk jo teate, on Teid „Wiliandi põllumeeste“ ja ka „Eesti kirjameeste selts“ auuliikmeks walitsenud.

Teile palju tuhat terwist soowides, jään Teie truu C. R. Jacobson.
Tallinnas, sell 14. märtsil 72.

Kaarli kogudus on ika weel meie paapsti kiriku-wande all.
Kogudus kadub ika enam ja enam weiksemaks.

Minu adres : Narwa uulitsas, Hudõnzowi majas № 27.

Armas sõber !

Et Teie minu zeitungist elawalt osa wõtate ja tema pärsit ka küllalt waewa olete näinud, selle pärast arwan ma oma kohuse olewat, Teile teada anda, et ma selle asja pärast wiimasel aeal ka siin kubernäri juures käisin, ja et kubernär weel korra kindralkubernärile on kirjutatud, kuidas ta soowida, et minu zeitung õige pea kinnitatud saaks. Üleüldse wõttis mind kubernär wäga lahkeste wasta, tellis mind ka tõisel korral jälle oma enese korterisse ja andis ka Aleksandri kooli heaks 25 rubla. Ka ühe põllumeeste seltsi põhjuskirjad andsin ma tema käte, kuhu 75 meest Tallinnast ja maalt omad nimed alla oliwad kirjutatud.

Korjamised Aleksandri kooli heaks lähewad mõnusaste edasi, ehk küll õppetajad igal pool selle asja wasta seisawad. Tallinna abikomiteel on jo 300 rbl. koos. See nädal korjame weel ja tulewal nädalal saame raha Tartu saatma.

Wanemuine kandle healte tõine jagu saab pea wälja tulema, kus 15 Eesti ja Soome laulu sees on. Praegu on neli tükki minu raamatutest trükkis : Ülewal nimetatud raamat, Teadus ja Seaduse tõine jagu, Rõõmus laulja ja üks Kaardi-raamat.

Peale selle on kooli lugemise raamatu tõine jagu jo ammugi manuuskriptis walmis, ja 4 kunni 5 weiksemat manuuskripti, mis wiimasel aastal Tallinnas olen kirjutatud.

Ma saadan Teile siin ühe wäga naljaka rahwa-laulu ühes, mis mõne pääwa eest tagasi ühe talupoea käest sain. Ka kolm wanasõna lisan juure, kust wäga sügawat tarkuse õppetust wõime leida.

Teile rõõmsaid pühi ja palju tuhat terwist soowides, jään

Teie truu ja alandlik C. R. Jacobson.

Tallinnas, sell 4. Apr. 72.

Järgneb suguliselt nilbe rahwalaul ja 3 niisamasugust mõistatust.

Auustatud Sõber !

Woldemar kirjutas minule, et ta nende pääwade sees Peeterburgis saaks olema ja et ma temale Teie adressi all peaksin kirjutama. Ma palun Teid sellepärast, seesolewa kirja tema käte anda, kui Teie juure tuleb.

Nüüd saab awalikuks, mis meie Kaarli koguduse waenlaste plaan on. Malm oli peale selle, kui meie saadikud tema juures käiswad, walmis seda kohta wasta wõtma ja tuli sellepärast minewal nädalal Tallinna. Peale selle aga, kui ta siin Schulziga sai rääkinud, oli ta jo kohe kaksipidi, ja nüüd ei ole sugugi teada, kas enam seie saab tulema. Nõnda tehakse iga õppetajaga, kunni keegi enam ei tule ja siis muud ühtegi järele ei jää, kui Bergwitz ehk mõni tõine jahikoer. Meie saame tulewal nädalal ühe kirja Malmi käte saatma, kus ligi 200 nime all on ja kellega teda wäga seie palutaks.

Ma tuletan Teile weel oma palwet meele, mite meie Eesti Kirja-meeste raamatu-kogu ära unustada. Kui Teil just raamatuid taga waras ei ole, aga kui Teie üht weikest summa selle heaks tahate kulutada, siis tahan ma hea meelega raamatute wälja otsimist ja tellimist oma peale wõtta. Ma saaksin seesugused raamatud wälja walitsema, mis Tartu noorte Eestlastele kõige rohkem tarwis läheks lugeda.

Oma kohta on mul ka üks palwe. Oma Abitsaraamatutele olin ma seiemaale ühe korteri üüriinud, see on ühe tua nurga, kelle eest kuus 1 rubla maksin. See mees aga, kelle juures nad praegu on, läheb pea maale ja lubab mo raamatud, kui ära ei lase wiia, sinna turu peale wiia, mis saksakeele „Lausemarkt“ nimetatakse. Minu wennal on wäga weikene korter ja tema juures seisab ka jo suur hulk tõisa raamatuid. Peale selle läheb ta Maikuu lõppetusel ka uue korterisse, kuhu ma omad Abitsaraamatud nüüd lasen wiia? Tallinna ma oma asju enne ei wõi tua, kui minu zeitung kinnitatud on. Sellepärast palun Teid, ehk on Teil mõnes nurgas nii palju ruumi, et minu raamatud sinna aeni, kunni minu zeitung kinnitatud on, seal wõiksid seista. Minu wend saab nende pääwade sees Teie juure tulema, et selle asja poolest otsust saaks.

Teile palju tuhat terwist saates, jään Teie truu C. R. Jacobson.

Tallinnas, sell 14. Mail 72.

Minu adres : Katharinenthal, Gaus Koslow № 68 — въ Ревель.

Armas sõber!

Seal ma olen praegu Peeterburgist ühe kirja saanud, mis mind wäga on ehmatanud. Muusika koolmeister Kammel, kelle juures minu Aabitsaraamatud seisiwad, on üüri eest 85 Rubla wõlgu olnud ja tema asjad rahu-kohtu ees äramüüd. Kus ta ise nüüd on, seda ma ei tea, ja kus minu raamatud, see on mul ka teadmata. Mul ei ole ühtegi inimest, kes seda asja Peeterburgis järele kuulaks ja wõiks toimetada, ja ma ise ka ei jõua praegu sinna sõita. Kui ma need raamatud, kes peale 700 rubla wäärt on, ära kautan, siis olen ma pankrot. Mis ma nüüd pean tegema? Ma palun Teid, ehk Teie need raamatud saate rahu kohtu käest wälja, sest Kammel ommeti wist on üttelnud, et n'ad mite tema omad ei ole. Üüri eest olin ma temale paljalt 9 rubla wõlgu, sest wiimasel aeal ei maksnud ma temale, nagu ära tegime, enam kui 50 kopp. kuus. Kammel elas Больш. Конюшенной, д. № 1, Упаковъ, кв. № 56. —

Teie mõistate hästi Wenekeelt ja Teil saab sellepärast kõige wõimalikum olema järele pärida. Ma palun Teid kõigest südamest, seda asja toimetada, muidu on minu kahju ülesrääkimata, sest just wiimasel aeal on neid raamatuid enam hakkatud ostma. Kammeli juures oli neid umbes 6000 (kuus tuhat) tükki. — Ma palun minule ka nii pea kui wõimalik paar sõna kirjutada, sest muidu ma ei tea, kas Teie ehk jo Moskwa ära ei ole sõitnud. Ma jään nagu tülise sütte peale ootama.

Nagu seesolewast kirjast näete, kirjutas minule Kammel 4-ml Mail; kirja sain käte 5-mal ja Laupääw, kus wastust tahtis, oli 6-es Mai. Ma kirjutasin temale kohe, et ma raha saaksin saatma ja raamatud ära laskma tua ja et need raamatud kõige wähemalt 600 rubla maksa. Selle peale ma ei saanud enam ühtegi wastust, muud kui muialt sain teada, mis minu raamatutega ja Kammelig oli sündinud.

Et Teie minu südameliku palwet saate täitma, loodab kindlaste

Teie alandlik C. R. Jacobson.

Tallinnas, sell 22-mal Mail 1872.

Armas sõber!

Kõigest südamest tänan ma Teie waewa ja lubamise eest. Ma olen saadetud adressi järele kohe Kammelile kirjutanud, et ta raamatud Teie käte annaks ja õige pea Teie juure tuleks. Kõige parem oleks, kui Teie teener need raamatud ära tooks, kellele ma hea meelega tahan jootraha anda, kui Peeterburgi tulen.

Nagu kuulda, on kindral-konsistorium meie Kaarli kiriku uued wõõrmündrid, kelle üle meie kaebasime, ka lahti mõistnud, nagu wanad; meie ise ei ole aga weel oma kaebduse ja palwe peale ühtegi wastust saanud. Malmi pää on n'ad nii keeru ajanud, et ta enam seie ei taha tulla, ehk küll kahed palwekirjad ja saadikud tema juure oleme saatnud. Nüüd tahame seda Dolli paluda, kes Kaukasia maal oli, aga poole aasta eest tagasi Saaremaale tuli. Kui teda ka ei saa, siis peame wist jälle mõnd Saksikut wasta wõtma. Nagu ma kuulen, olla rüütlite „Auschluss“ siin koos olnud, kes kindral-konsistoriumit nõuiks wõtnud paluda, et Peterburgist saadikud meie asja läbi tuleksiwad katsuma. Sell' kombel n'ad nüüd üksi weel loodawad wõitu saada, sest saadikuid arwawad n'ad oma poole saawat. Aga ega meie mehed ka järele ei anna, kas tükkid taga. Et Sakslaste uued wõõrmündrid ka lahti on mõistetud, jo see on nende partei wäga weikseks teinud, sest kõik paremad mehed tulewad jälle meie juure tagasi. Selle asja wõiduga saab üleüldse meie Eesti asi siin palju wõitma, sest nüüd wõttab jo terve linn meie tülist osa. Ja siin nüüd muu silmaga selle tüli peale ei waadata, kui ühe tüli peale Sakslaste ja Eestlaste wahel.

Teile palju terwist soowides jään Teie tänulik C. R. Jacobson.

Tallinnas, sell 29. Mail 1872.

Kirjanduslik ülevaade.

M. Sillaots. **Algajad.** Elulookirjelduslised katsed. Kaanepildi ja illustratsioonid joonistas A. Uurits. Kirjastuse-Ühisuse „Maa“ kirjastus, J. ja A. Paalmani trükk Tallinnas. 180 lhk., hind 90 kop.

Algajaid, kelle juures need elulookirjelduslised katsed on toime pandud, neid on kolm: Leeni, Eewa ja Juta. Oma katsealuste iseloomu põhjendamisega, nende hingeelu awaldustega algab kirjanik warakult peale ja wiib meid wiimaks nende iseloomu kindlaks kujunemiseni; wälja — mis tarwis siis nüüd niisugune kobisew pealkiri: „Algajad“ ?!

Nende kolme jutustuse ideed on psühologia ja kaswatuseteaduse alalt pärit. Idee läbiwiimiseks on ühine aine walitud: ühe õnnetu tütarlapse kurb saatus. See tütarlaps on ikka waesest ringkonnast pärit, kuid ometigi läheb tal korda, olgu siis enese tahtmise läbi (Ewa) wõi jälle wanemate (Leeni) ehk pi et e di sunnil (Juta) nii palju kõrgemat haridust omandada, et ta kooliõpetajaks hakata wõib (Ewa), pe a b (Leeni) ehk kõigewähemalt selleks saada oleks wõinud (Juta). Õnnetult lõpeb kõikide nende kolme saatus: Leeni . . . „ei taha enam seda pikka, igawat teed käia, mida eluks nimetakse, tahaks kord uinuda“. — Juta peab oma mehest lahkuma ja satub linna proudade keelepeksmise alla ning elurõõmsa, tööka, hea terwisega Eewale otsitakse ja leitakse hale ots.

Kas ei tundu lugenule, nagu leiaks ta neis kolmes wanu tuttawaid enese lapsepõlwe ajast, sest ajast, kui weel „knnatlik Hirlanda“ südant liigutada suutis? Ega see ometi kogemata juhtumine ei ole, et „Helene'st — Leeni“ ja „Jenoweewa'st — Eewa“ saanud on? Meie wõime huwitawa nähtuse: ümbermuutumise, aja nõuete järele teiseksaamise pealtwaatajad olla!

Esimese jutustuse (Leeni) idee on enam kaswatuseteaduse, wiimase (Juta) oma enam hingeteaduse alalt pärit; keskmine — (Eewa) — on seisukoha poolestgi, — midagi wahelülilist, ebamäärast: siin walitseb üleelamiste kõrwal ka lüüriline kõrwale kaldumine ja maastiku maal.

Kui tahetakse mõnda abstraktilist ideed ilukirjanduslises toodes läbi wiia, siis peab ikka sellega rehkendama, et lugeja mõistmisele tundmiselt, ja tundmisele alles nägemiselt jõuab. Selles aga, kuidas lugejale näidata, seisab kirjaniku proowikiwi. Kui kirjanik oma wäidete wastu usaldust ei suuda äratada, kui ta iseloomusid ja nende hingelisi läbielamisi juba esimesest silmapilgust peale usutawatena ei oska näidata, — siis ei wõi lootust olla, et ta ideed selle sügawuse wõi ulatuse pärast päästa suudab.

Wõtame näituseks Leeni. Juba Leeni hingelised üleelamised neis aastates, kus alles nukkudega mängitakse, tunduwad esimestel lehekülgedel kahtlastena; nad on wanema inimese psühologia-seisukohalt mõistetawad, wõimalikud, — ja see on ka kõik. Ei ole sugugi kerge lapse hinge-

elusse nii sügawale tungida, et ise uuesti lapseks saada ja lugejat enese järele ligi tõmmata — uskuma panna. Ei suuda aga kirjanik mitte nii objektiiviline olla, kui aine nõuab, siis kaotab ta lugeja usalduse, kes ta talutawast käest nüüd lahti laseb, sest et ta lõppu, sihti aimama hakkab. Sest silmapilgust peale aga on lähem side lugeja ja kirjaniku wahe kadunud ja wiimase wõtted jääwad muidugi oodatud mõjuta.

Ei suuda küllalt uskuda selle „prelna“ kui nii ülekohtuse ja kurja inimese sisse, Leeni nii suure peawalu sisse (...„nii wäga, et nagu puruks tahaks minna; meele kohtades nagu taoks keegi wasaraga, silmade ees on punased sädemed, kõrwades kohiseb...“); leiad Olga iseloomu kirjelduse nagu ülespuhutud olewat, m e e l e g a Leenile wastandiks paigutatud. (Tähele on panna, et niisugused wastandid ka teistes jutustustes ette tulewad, kui nad samuti nagu mitte küllalt õigusega wälja toodud isikud tunduwad — palju ennemini aga tahetud, soowitud, kawatsetud). Ei ole siis ka ime, kui Leeni hirm elu eest (lhk. 61) naiw ja ema monolog (lhk. 63) lääge tundub. Niisama ei ole ime, ku Leeni õnnetuses paremangi tahtmise juures mitte nii palju seda iseloomu wastast kaswatust süüdistada ei saa, kui seda kirjanik nähtawasti on soowinud. Tendentsi süü on, et „Leeni“ lõpp ainult wõimalik, mitte aga wajaduslik tundub olewat. Kuid seega on muistgi ideest päästetud. Oleks nüüd teisel töö — „Eewal“ — ka mingi sügawam idee olnud, siis oleks see niisuguse lõpu läbi, nagu „Eewa“ praegu täiesti kaduma läinud. See sentimentalne lõpp „Eewa“ juures on aga arusaadaw. Eewast, kes kirjaniku positiwistide iseloomude loomise wõimest tunnistust peab andma — pidi ju niisama kangelanegi saama. Sellepärast sureb Eewal ema warakult ära ja vähemate õdede kaswatamine jääb nii noores eas juba Eewa hooleks. Kangelaseks peab Eewa saama — ja sellepärast peab kirjanik diplomeeritud (wististi) kooliõpetaja kaua aega kohata, ning kui Eewa siis koha saanud ja warsti mehe leidnud — laseb lõpuks kirjanik Eewa nende esimesele lapsele elu andes nelja-leheküljelise agonia järele igawesele unele uinuda. Eewa oli, tegew, töökas, elurõõmus inimene, kes ju nii kangeste elada tahtis, waatamata selle pääle, kas elul mõtet on wõi ei ole: seejuures oli ta hää terwisega (lhk. 104) — muidugi ei jää siin muud järele, kui teda surra lasta, — sest surm, see surm peab ju ometi liigutama — pealegi weel niisugust õnnetut surma, mille wastu waielda ei wõiks, et see tõesti mitte nii olla ei wõinud.

Üleüldse on see keskmine töö iseäranis shematiline, panorama-taoline (mis niisama, kuid mitte nii selgesti teistes nähtawale tuleb), iseloomu kirjelduses on wahel liig äkilisi hüppusi, kõik on tujukas. Mis „Leeni“ oma idee pooldest wõitnud, wõib aga „Eewa“ oma kohati õige kea tagajärjega plastilise metodi tarwitamisele wõlgneda. Selles töös on Sillaotsa keele plastika esitatud.

„Eewa“ prolog on asjata tarwitatud.

Oma ühtluse poolest on wiimane töö — „Juta“ — kõige rohkem wõitnud. Kirjanik on selles juba enam sihikindlamalt ühtlast metodi tarwitanud. Kahjuks läheb see ühekülgne, kuiw harutamine pikapeale tüütawaks. Kohati tundub, nagu kipuks sulle Juta külmusest, ükskõiksusest midagi külge jääma ja siis hakkad lõppu igatsema, et rutemalt sest rusuwast passiw — inimese õhkkornast pääseda. Kirjaniku ideal on puhtad tüüpused: „Juta's“ näen ma kirjanikku kõige rohkem idealile lähenenud olewat.

Ligemal waatlemisel leidub „Juta's“ nii mõnigi üksteise wastu rääkiw koht. Nii: 140 lhk. . . „Jutale ei olnud midagi armas“: 141 lhk. . . „waimline loomine oli temale kohane ja armas. Siis: „... tung kokkukõla järele... kaswas sügawaks tarwiduseks, — kokkukõla ja ilu puudus sundis teda wastumeelset tuska tundma. Luulewaeses hinges oli wähe arusaamist poesia sügawusest ja soojusest. Ta tundis siiski estetilist lõbu Heine, Victor, Hugo ja A. de Musset' keelemuusikast, nende luuletuste paenduwusest ju gratsiasit“. Ehk: Juta emal oli . . . „õrn taktitunne“, ta oli „peenetundeline naesterahwas“; — „suurem osa ema lugemisewara seisis halbades romanides“ — turukirjanduses, „mida Juta kaswawa himuga luges“. Ehk weel: „Selles ei ole midagi inetut, et meie teineteise sarnased ei ole. Ja vähemalt see hea külg on meie ühendusel, et me teineteisest ära ei wõi tüdineda“; siis aga: „... Aga ma olen sinust tüdinenud“.

„Juta prolog tundub küll põhjendatud olewat (mis nimelt selle olemasolemise õigusesse puutub), kuid wänge tendents sünnitab protesti ennemini kirjaniku kui kohwitantade wasta. Pahandaw on preili Jõgise kihwtine naer, preili Umberi kõige maitsewama koogi walimine, majaperenaise monolog (lhk. 120) ehk weel proua Wäli kollased pluused, wõi jälle proua Tähe „ka sel päewal helesinine kleit“ — mitte sellepärast, et nad seda teewad, waid et neid nii teha lastakse, et tahetakse, et nad nii teeksid. Tendents, kui ta end liig selgesti tunda annab, kutsub reaktsioni elusse.

„Juta“ juures tulewad enne „Leeni'gi“ juures nimetud wead nähtawale. Nii tundub noore Juta iseloom nagu wanema inimese mõttekujutusena, mitte real lapse-iseloomuna. Saab Juta wanemaks, jääb see tunne vähemaks — ja „Juta“ iseloom saab realsemaks, usutawamaks. Lõpu poole leidub siis ka kohati huwitawaidgi psühholoogilisi momentisid. Kuid uusi mõtteid ja luulelist meeleolu otsid asjata. Kohti, mis seda meeleolu aga haawata wõiwad, on nii palju. Näit.: „Kalewipoeg, mille sügaw puhas poesia tema peale rahustawalt mõjus, mille sündmustik teda wangistas ja ettekujutust karastawate piltidega täitis. Ta luges seda lugulaulu nii sagedaste, et seda peaaegu peast mõistis ja tarwitas lihtsat rahwaeepost kirjude tururomanide wastumõjundina, olgugi teadmata, selle juures waimliselt puhkamist otsides. (Lugejal olgu teada, et Juta 12-ne aastane oli). Sillaõtsa stiil on vähemalt ta parem külg: see wastab kaunis, hästi teatud abstraktlikku metodi, kuid natukese kuiw on

ta, pika peale wäsitaw, liig pedantlik, kange, kohati labane („Paat tõmatakse wälja, Leeni jookseb koju“).

All järgnewad mõned tähelepanemise wärilisemad wäljalibisemised : „... nõgesed kisuwad käed weriseks“; ... mõtte „nagu tüütu sääsk piriseb kõrwa ääres“ : „... kõle külma laine tungis läbi särgi ja õladele wisatud õhukese rätiku kuni üdini; wihaselt haaras tuulehoogu uustest kinni, peksis neid wastu nägu ja õlasid ja katkus lahti“...

Üksikutes sõnades : muretalt *pro* mureta. Sillaots kirjutab : psühholoogiliselt, füsikaline, loogikaline (füsiline, loogiline asemel) : siis : armsat (armast), waikset (waikist); elanema... Kohati tundub laste iseloomu kirjelduse juures Lattiku mõju makswusele pääsnud olewat.

Trükikoda on oma töö rahuloldawalt teinud : raamatus on õige wähe trükiwigasid „läbi tulnud“, trükk ise selge ja sõre; niisama wõib ka raamatu wälimusega rahul olla.

Karl Laos.

Uued raamatud 1911.

421. Walguse poole. Jõulu raamat lastele. Pärnus 1911. „Meie kodumaa“ tr. 16° (12×18). 48 lk. H. 15 k.
422. Aunwerdt, Elise. Meie lastele. Tallinnas 1911. J. Felsbergi ja A. Tetermanni tr. 8° (14×20) 16 lk. Pilt. 3000 eks.
423. Brakmann, E. Pühade-sai. Jõulu jutt lastele. Tallinnas 1911. A. Mikwitzi tr. 16° (11×17) 15 lk. 3000 eks.
424. Büttner, Heinrich. Sigfried — jõukangelaste kuningas ehk jõud ja armastus. 32—33 anne. Tartus 1911. G. Zirki tr. 8° (14×21). 977—1040 lk. H. 10 k. 1.000 e.
425. Eestirahwa Adress-Kalender 1912 a. tarwis. Tallinnas 1911. K. Rubini kirjast. W. Ehrenpreisi tr. 8° (14×21). 96+XVI lk. H. 15 k. 1.300 eks.
426. Jannsen, J. W. Kirjad, esimene anne. Saardami linna puusepase. II. Kitsiku Juula testament. III. Räägi mis sa tahad, tondid ja kodukäijad on ometi tõsi. Tartus. G. Laakmanni kirjast. ja tr. 8° (13×21) 82 lk. 1000 eks.
427. Jannsen, J. W. Kirjad wies anne. Tartus 1911. G. Laakmanni kirjast. ja tr. 8° (13×12) 106 lk. 1000 eks.
428. Haruldane ustawus. Tallinnas 1911. A. Mikwitzi tr. 16° (11×15). 8 lk. 2.500 eks.
429. Jõulu Album 1911. Tallinnas 1911. G. Pihlaka kirjast. J. ja A. Paalmani tr. 4° (23×31) 32 lk. Pilt. H. 30 k. 3000 eks.
430. Täht-Raamat 1912 a. peale Tartus. W. Jürmannide kirjast. Schnackenburgi tr. 8° (13×20). 48 lk. 9.000 eks.
431. Kalender 1912. Kuresaares 1911. A. Allika kirjast. Pappi tr. 16° (11×15). 32 lk. 2.500 eks.
432. Kaubanduse ja tööstuse reklame album ehk adressi-raamat. Tallinnas 1911. Suurkase kirjast. J. ja A. Paalmani tr. 8° (20×28). 80 lk. 5000 eks.

433. Keiserling, Eduard von. Helged päewad. Saksa keelest Emilie Linde. Tallinnas 1911. „Noor Eesti“ kirjast. J. ja A. Paalmani tr. 8° (14×21) 119 lk. H. 50 k. 2.000 eks.
434. Dufferl, E. Klaudia. Eesti keelde J. Liiw. Tallinnas 1911. A. Mikwitzi tr. 16° (11×15) 16 lk. 2.500 eks.
435. Krickenberg, E. Kuub. Tõlk. E. Brackmann. Tallinnas 1911. A. Mikwitzi tr. 16° (11×17) 16 lk. 2.200 e.
436. Kuusik, T. Kena konna-neitsi. Eestistatud Wene muinasjutt lastele. Tallinnas 1911. M. Antje tr. 8° (16×23). 30 lk. Pilt. H. 15 k. 3000 eks.
437. Luiga, G. E. Meretaga wõõrsil. I. Daani talupoeg enne ja nüüd. II. Wabade talupoegade riigis. Tallinnas 1911. Tallinna Eesti „Kirjastuse Ühisuse“ kirjastus. A. Perti tr. 8° (14×20). 32 lk. Pilt. 15.000 eks.
438. Maailma rawad, 3–4 anne. Tallinnas 1911. A. Perti tr. 8° (14×20). 65–108 lk. Pilt. 15.000 e.
439. Majapidamise ja keedukool. Söökide valmistamise õpetus. Toimeetanud keedukooli tegelased Tallinnas 1906. Tallinnas 1911. J. Ploompuu kirjast. M. Antje tr. 8° (15×22). 564 lk. Pilt. H. 1 r. 50 k. 4.000 eks.
440. Mamin-Sibirjak. Hall kael. Tallinnas 1911. M. Antje tr. 8° (14×21) 14 lk. Pilt. H. 15 k. 4.000 e.
441. Reeha, G. Rehepapp ja Wanapagan. Tallinnas 1911. M. Antje tr. 8° (14×21). Pilt. H. 10 k. 2000 eks.
442. Büttner, Heinrich, Siegfried — jõukangelaste kuningas ehk jõud ja armastus. 22–27 anne. Tartus 1911. G. Zirki tr. 8° (14×21). 657–848 lk. H. 10 k. 1.000 e.
443. Hauptweil, E. Suremise läbi iseenesest lahti, ümber pannud M. Prikask. Tallinnas 1911. J. Felsbergi ja A. Tetermanni tr. 16° (13×19). 50 lk. H. 20 k. 3.000 eks.
444. Kalender 1912. Tartus 1911. J. Adamsoni kirjast. J. Mällo tr. 16° (11×14). 60+4 lk. 15.000 e.
445. Külwaja — rahwa tähtraamat 1912 aasta jaoks. Tallinnas 1911. „Ühiselu“ kirjast. M. Schifferi tr. 8° (17×25). 10+30 lk. 5000 e.
446. Kuusik, P. Laste prillid III. Tee teadusele. Tallinnas 1911. „Teaduse“ kirjast. M. Antje tr. 8° (15×22). 144 lk. H. 50 k. 2.000 eks.
447. Lagerlöf Selma. Nils Holgerssoni imelik teekond läbi Rootsimaa. Rootsi keelest Artur Paulmeister. Tartus 1911. „Postimehe“ kirjast. ja tr. 8° (14×21). 548 lk. H. 75 k. 700 e.
448. Maateaduse sõnastik. Tartus 1911. „Postimehe“ tr. 8° (14×23). 31 lk. H. 30 k. 500 eks.
449. Majanduse kalender 1912. Tartus 1911. J. Rewitsa kirjast. G. Zirki tr. 16° (13×19). 120+40 lk. H. 15 k. 2.000 eks.
450. Pärnu Adress Kalender 1912 aasta jaoks. Parnus 1911. E. Soowiku kirjast. „Meie Kodumaa“ tr. 16° (12×19). 80 lk. 2.000 eks.
451. Rütli wärsid. Tartus 1911. E. Laakmanni tr. 16° (11×17). 16 lk. 2.000 eks.
452. Saaremaa tähtraamat 1912 aasta jaoks. Kuresaares 1911. Pappi tr. 16° (11×14). 64 lk. 300 eks.
453. Sander, T. Eesti kirjanduse lugu II jagu. Kunstluule. Tartus 1911. K. Sööti kirjast. ja tr. 8° (14×21) 68 lk. H. 25 k. 2.500 eks.

454. Ühiselu tähtraamat 1912 aasta jaoks. Peterburi, kodumaa ja Eesti asunduste kalender. Tallinnas 1911. Ühiselu kirjast. M. Schifferi tr. 8° (17×25). 124+22 lk. 2.000 eks.
455. Wana-Kariste ühispiimatlituse põhjuskiri. Killingi-Nõmme 1911. Ostaweli tr. 16° (12×17). 14 lk. 170 eks.
456. Esimese Wene Wastastikuse loomade elukinnituse seltsi kinnitamise tingimised. Peterburis 1911. Ewangeliumi Noorte Meeste seltsi kirjast. 16° (11×18). 24 lk. 1000 eks.
457. Abikaubanduse Ühisus. Tallinnas. J. ja A. Paalmanni tr. So (15×21). 80 lk, 5000 eks.
458. Ansomardi Lastejutud. Tartus 1911. Postimehe tr. 8° (21×28). 19 lk. Pilt. 5000 eks.
459. Heine Anto. Uue elu läwel. Drama. Tallinna 1911. W. Ehrenpreisi tr. 8° (13×20). 100 lk. H. 50 k. 575 eks,
460. Büttner, Heinrich. Sigfried jõukangelaste kuningas ehk jõud ja armastus. 34—37 anne. Tartus 1911. „Edu“ kirjast. G. Zirgi tr. 8° (14+21). 1041—1168 lk. H. 10 k. 1000 eks.
461. Eesti tarwiline tähtraamat adressidega 1912 aasta tarwis. Tallinnas 1911. K. Rubini kirjast. W. Ehrenpreisi tr. 8° (14×21). 96+XVI lk. H. 15 k. 1700 eks.
462. Grossschmidt, D. ABD raamat. Tartus 1911. K. Jaiki kirjast. G. Zirki tr. 16° (12×17) 40+2 lk. Pilt. 10 k. 10.000 eks.
463. Hellat, Dr. P. Terwise õpetus. II anne. Tallinnas 1911. J. ja A. Pahlmanni tr. 8° (16×23). 321—351 lk. H. 20 k. 3000 eks.
464. Hoffmann Arth. Apostli Pauluse raamat Kalatia rahwale kirjutatud. Tallinnas 1911. A. Mikwitzi tr. 8° (16×23). 92 lk. H. 30 k. 2.000 eks.
465. Hambja kihelkonna Abiandmise seltsi põhjuskiri. Kuresaares 1911. „Arensburger Wohenblatti“ tr. 16° (11×17). 13 lk. 200 eks,
466. Kalender 1912. Wiljandis 1911. R. Natuse kirjast. A. Ringi tr. 16° (11×17). 32 lk. 19.000 eks.
467. Kalender 1912. Killingi-Nõmme 1911. Ostaweli tr. 8° (39×54) 1 lk. 1000 eks.
468. Kalender 1912. Tartus 1911. Schnackenburgi tr. 16° (11×15) 54+10 lk. 2.500.
469. Kalender 1912. 1912 a. Resaare kirjast. J. Mällo tr. 16° (12×17). 32 lk. 1000 eks.
470. Kalender 1912. Hapsalus. M. Tamwerk tr. 8° (14×20). 112 lk. H. 12 k. 3.500 eks.
471. Kalkun J. Mineralogia käsiraamat. Tallinnas 1911. A. Buschi kirjast. J. Felsbergi ja A. Tetermanni tr. 8° (15×22). 11+157 lk. Pilt. H. 80 k. 3000 eks.
472. Kann, Aleksander. Konstitutsiooniline riigikord. Tallinnas 1911. „Teaduse“ kirjast. Keuler ja Poja tr. 8° (14×21). 56 lk. 2000 eks.
473. Klaasmann J. Laulud talle kiituseks, 10 anne. Tallinnas 1911. Kirjut. kirjast. J. Felsbergi ja A. Tetermanni tr. 8° (17×25). 547—623 lk. H. 50 k. 3000 eks:
474. Kodu kalender 1912. Wiljandis 1911. Leokese kirjast. A. Renniti tr. 16° (10×13). 88 lk. 8000 eks.
475. Kuusik, T. Kits ja hunt. Eestistatud muinasjut lastele. Tallinnas 1911. M. Antje tr. 8° (16×23) lk. 5000 eks.

476. Lampert, Dr. Kust. Maailma rahwad. II. Elawate rahwaste eluwiiside, kommete, pruukide ja pidustuste kirjeldus. Tõlk. A. Lillik. Tallinna Eesti Kirjastuse Ühisuse kirj. A. Perti tr. 8° (14×20). 32 lk. Pilt. 15.000 eks.
477. Maailma rahwad. 2 anne. Tallinne 1911. A. Perti tr. 8° (14×20). 33—64 lk. Pilt. 15.000 eks.
478. Missioni sõnumed. Tallinnas 1911. A. Mikwizi tr. 8° (14×20). 16 lk. Pilt. 3.000 eks.
479. Naljkalender ehk Tapa tarkuse raamat 1912 aasta tarwis. Tallinnas 1911. A. Laurmanni tr. 8° (15×21). 64 lk. H. 8 k. 4000 eks.
480. Õndsas Lutheruse wäikene katekismus seletustega. Tallinnas 1911. 49 tr. A. Mikwitzi tr. 16° (11×16). 222 lk. 25 k. 10.000 eks.
481. Õpilaste kalender ja taskuraamat 1912. Tartus 1911. Hermann kirjast. ja tr. 16° (9×14). 96 lk. 2.800 eks.
482. Reimann, W. Eesti kultura I. Tartus „Postimehe“ kirjast. ja tr. 8° (14×21). 360 lk. H. I r. 50 k. 3.500 eks.
483. Saarlaste Kalender ehk Täht-Raamat 1912 aasta pääle. Kuressaares 1911. „Arensburger Wochenblatti“ tr. 16° (11×14). 64 lk. 3000 eks.
484. Seinakalender 1912. Killingi-Nõmm 1911. K. K. Leiloni kirjast. Ostaweli tr. 4° (39×54). 1 tap. 500 eks.
485. Seinakalender 1912. Killingi-Nõmm. Ostaweli tr. 4° (36×50). 1 tap. 50 eks.
486. Seinakalender 1912 a. jaoks. Tartus 1911. K. G. Reinholdi kirjast. Schnakenburgi tr. 4° (23×32). 1 tab. 2000 eks.
487. Sphul-Rotalia, J. G. Maailma ja inimese soo tulewik. Rahwa ülikool. Nr. 6. „Majapidaja“ kirjast. M. Tamwerki tr. 8° (15×20). 781—961 lk. H. 10 k. 1.500 eks.
488. Wäline Eesti Nr. 1. Almanach. Tartus 1911. G. Zirki tr. 8° (14×21). 64 lk. Pilt. 25 k. 2000 eks.
489. Wilde, Eduard. Kirjatööde kogu. Töömehe tütar. Tallinnas 1911. G. Petlaus tr. J. ja A. Paalmani tr. 16° (13×19). 103 lk. H. 30 k. 2000 eks.
490. Wirgo, Eduard. Oma maa I. Tartus. „Postimehe“ kirjast. ja tr. 8° (14×20). 2+248 lk. Pilt. H. 1 r.
491. Armu saanud ja jõulud taewas. Tallinnas 1911. J. Felsbergi ja A. Tetermanni tr. 16° (11×15). 16 lk. H. 3 k. 25.000 eks.
492. Büttner, Heinrich. Siegfried — jõukangelaste kuningas ehk Jõud ja armastus 38—48 anne. Tartus. Edu kirjast. C. Zirki tr. 8° (10×21). 1169—1520 lk. H. 10 k. 1000 eks.
493. Conan, Doyle. „Korosko“ kurbmäng. Roman. Eesti keelde A. Liblik. Tallinnas 1911. J. Ploompuu kirjast. A. Perti tr. 16° (13×19). 136 lk. H. 50 k. 1.500 eks.
594. Cserny, A. d. Prof. Arst lapse kaswatajana. Eestistanud D. Lüüs. Tallinnas 1911. „Maa“ kirjast. J. ja A. Paalmani tr. 16° (12×19). 120 lk. H. 75 k. 1.500 eks.
595. Edasi IV. Tallinnas 1911. j. Lilienbachi kirjast. M. Antje tr. 8° (14×22). 64 lk. Pilt. 3.000 eks.
596. Eesti Põllumeeste seltside aastaraamat. Eestimaa Põllumeeste keskseltsi ja Põhja-Liivimaa Põllumeeste seltside keskoolemekonna ühine väljaanne. Tallinnas 1911. W. Ehrenpreisi tr. 8° (17×24). 162+46 lk. H. 30 k. 10.000 eks.

597. Eesti Põllumeeste Kalender 1912. Tallinnas 1911. W. Ehrenpreisi tr. 8° (15×21). 48 lk. 5.000 eks.
598. Green, Anna. Mühisewate mändide saladus. Berlin. Tõlk. M. M. Tallinna 1911. J. Ploompuu kirjastus. A. Perti tr. 16° (13×19). 53 lk. H. 35 k. 1.000 eks.
599. Grünfelt, P. Pea mind meeles! Tallinnas 1911. G. Pihlaka kirjast. W. Ehrenpreisi tr. 8° (13×20). 96 lk. H. 50 k. 2000 eks.
600. Haawa, Anna. Westelood loomadest. Tallinnas 1911. G. Pihlaka kirjast. J. ja A. Paalmanni tr. 8° (16×22). 103 lk. H. 40 k. 2000 eks.
601. Hellat, P. Dr. Terwise õpetus. 12 anne. Tallinnas 1911. „Ühiselu“ kirjast. 2. teisend. J. ja A. Palmanni tr. 8° (16×23). 353—384 lk. H. 20 k. 3.000 eks.
602. Kalamehe naene. Jutustus rannarahwa elust. Eesti keelde E. Brakmann. Tallinnas 1911. A. Mikwitzi tr. 16° (11×17). 24 lk. 2.200 eks.
603. Kaewandus metsas. Tallinnas 1911. J. Felsbergi ja A. Tetermanni tr. 16° (10×14). 15 lk. H. 3 k. 2.500 eks.
604. Lagerlöf, Selma. Kam ja Hallkauna elulugu. Eestikeelde M. Nurm. Tallinnas 1911. A. Mikwitzi tr. 8° (14×21). 48 lk. Pilt. 2.000 eks.
605. Jamsun, Janet. Mene! . . . Tekel! . . . Uwarsin! Tõlk. Mart Müürisepp. Tallinnas 1911. J. Ploompuu kirjast. A. Perti tr. 16° (13×19). 72 lk. H. 35 k. 1.000 eks.
606. Liidia ja Ester ehk tõsise armastuse wõit. Tallinnas 1911. J. Felsbergi ja A. Tetermanni tr. 16° (11×15). 15 lk. H. 3 k. 2.500 eks.
607. Maupassant, Guy de. Üks õhtu. Tallinnas 1911. J. Ploompuu kirjast. A. Perti tr. 8° (14×20). 24 lk. H. 15 k. 1000 eks.
608. Mina saan seal olema sa truu pois. Tallinnas 1911. J. Felsbergi ja A. Tetermanni tr. 16° (11+14). 30 lk. H. 5 k. 2.500 eks.
609. Missioni sõnumed. Tallinnas 1911. A. Mikwitzi tr. 8° (14×20). 16 lk. Pilt. 3.600 eks.
610. Minu väike koolisõbranna Tallinnas 1911. J. Felsbergi ja A. Tetermanni tr. 16° (10×14). 8 lk. H. 2 k. 2.500 eks.
611. Onerva, L. Murd-jooned. Eestistanud Eduard Wirgo. Tallinnas 1911. „Maa“ kirjast. J. ja A. Paalmanni tr. 16° (13×18). 155+3 lk. H. 75 k. 1800 eks.
612. Oorgu, M. Eluradadelt. Nowellid. Tallinnas 1911. S. Lepa kiriaast. J. ja A. Paalmanni tr. 8° (14×21). 185 lk. H. 1 r. 2000 eks.
613. Prants, A. Laste-raamat. Tallinnas 1911. A. Mikwizi tr. 8° (14×20). 40 lk. Pilt. 8000 eks.
614. Aasta I. Tallinnas 1911. J. Lilienbachi kirjast. M. Antje tr. 8° (16×22). 319—32 lk. Pilt. H. 95 k. 5.000 eks.
615. Lipp, M. Piltidega Piiblitlugu. Tallinnas 1911. A. Buma kirjast. 5 tr. M. Antje tr. 8° (14×22). VIII+196 lk. Pilt. 2 kaartt. 6.200 eks.
616. Pantenius, Th. Üksi ja waba. Kolmas jagu. Ümberpannud. K. A. Hindrey. Tartus 1911. „Postimehe“ tr. 8° (14×20). 361—660 lk. H. 1 r. 25 k. 2.000 eks.

Rahva looma-arstimise viiside, arsti rohtude ja anatomiliste nimetuste korjamine.

I. Üleskutse ja seletus. II. Korjamise plaan.

Arstimine on vanem kui arstiseisus. Loomusunniline enesekaitse on arstimise kihutaja. Rahvalik loomade arstimine on niisama vana kui koduloomade pidamine. Selle algus ulatab kaugele halli minevikku.

Meie rahva praeguse kulturi laened uhuvad põhjast lasemeid välja, mis esiaeg lademetesse seadnud. Rahva arstimine on osa rahva kultuuriloolisest arenemisest. See on mälestusesammas, mis rahvas ise loonud, selle iga kestab tumedast esiajast meie päivini.

Rahvalik arstimine on kõige rahva asi. Järelikult peegeldab selles ennast rahva hing, rahva ülesleidmisevaim; tema näitab ka, kuidas rahvas kõike, mis käepärast, enesele tarvitataavaks mõistis teha.

Nüüdne arstiteadus on viimane, uuem aste sellest suurest arstiteaduse edenemise-järgust, mille juured rahva arstimise kunsti pinnast tärkavad. Praegune teaduslik arstiteadus sisaldab palju seda, mis rahva arstimises tarvitati, kuigi teisel kujul. Nüüdne teaduslik arstiteadus on alles noor võsu.

Rahva arstimine sisaldab eneses meie rahva haridusloolist arenemist. Iga värv, iga kriips, mis meie rahva kulturaloolist arenemise pilti laseb aimata, on meile tulevase arenemise ja kulturisih tide rajamisel kallis, sest meie ei ela mitte ainult olevikus.

Rahva arstiteaduslike ainet e korjamine ei ole aga mitte üksinda meile enestele tähtis, vaid kogu teaduse-maailmale. Meie kõige külgn e tormav edenemine ei lase meid mitte tarvilikul viisil kõiki üksikasju omavääriliselt hinnata, ega nende tähtsust nii suureks pidada kui see tõepoolest

on. Ka meie tööjaotus kõigil teadusealadel pole veelkuigi täielik.

Lääne Europa oma tuhande-aastase kulturiga ootab meilt kui noorelt rahvalt eneseavaldust: meie vanavara-rohkus on juba tähelepanemist äratanud. Ja aeg lendab, temaga kaob juba hommen see mis täna veel olemas. Meie ruttuedeneva põlvega variseb väga palju sellest hauda, mis meie rahva arstimise viisidesse ja kommetesse puutub.

Siis peab küll ruttama . . . arvate teie. See on õige silmapilgu tähtsusest arusaamise mõte.

Meie rahvast iseloomustab see, et ta nii mõnelgi korral ühiselt on aidanud kaasa tõmmata, asjades, kus igaüks on võimalust näinud oma käsi külge panna: meie vanavara korjamises. Sellest paleuslikust tööst kõnelevad meie suured vanavara kogud, millest üksi juba kadunud Dr. J. Hurti vanavara kogus pääle kuukümne tuhande numbri on, mis rahvas üle terve meie maa kokku on korjanud.

Niisamuti on meie ühiskondlikus elus nii mõndagi meest olnud, kes eneseärasalgavalt on rubinud ja töötanud. Ka kõige vähem töö ühiskonna ja meie rahva kasuks leiab tänumeelt kõikide arusaajate südames.

Kas ei kaja ka käesolevas üleskutses avaldatavad mõtted iga nende ridade lugeja kõrvu nii, et nad ainult mitte kumisevaks helinaks ei jää?

Meie teadusliku sihtidega seltsidel puudub küll aine-line jõud, aga meil on palju ärksaid inimesi.

Igaühte kes neid ridasid loeb, kutsutakse üles ja palutakse kaasa aidata vanavara korjamise tööd, mis kadunud Dr. Hurt ja õp. M. J. Eisen üleüldiselt alustanud, üksikahjalisemalt jätkata.

Mis meie tahame korjata?

Meie sellekordsel vanavara korjamisel on kitsamad piirid. Meie püüd on kõik seda, mis vana Eesti rahva loomade arstimisesse, rahvalikkudesse arstirohtudesse ja loomade nimedesse puutub, kokku korjata. Lühidalt jaguneb meie korjamise töö kolme jakku:

1. Haigete loomade arstimise viisid.
2. Arstilised ained ehk rohud, mis loomade ja üleüldse rahva arstimiseks tarvitati.
3. Loomade kehaosadesse, karvasse, nimedesse puutuvad üksikud nimetused.

Kes peab korjama?

Teadusliku arstimise asjaga üleüldiselt ja loomaarstimisega iseäraldi on küll arstid ja velskerid kõige tuttavamad, aga rahvaliku arstimisega küll igauks tähelepanija, kes rahva hulgas elab, nendega kokku puutub ja nende arstilisi arvamisi kuulnud on, niisamuti iga loomapidaja ja kohaomanik, kellel koduloomadega ja nende haigustega tegemist on olnud.

Nii siis: meie kutsume endi rahva arstimise viiside, arsti rohtude ja anatomiliste nimetuste korjamiseks üles kõiki meie ärksamaid loomapidajaid, arstisid, velskerid, rahvakooliõpetajaid ja kõiki teisi, kellel tahtmist on üleüldise korjamise kasuks töötada. Keegi ärgu seda, mis ta kuuleb ja teab, liiga madalalt hinnaku. Igaühel olgu see sõna juhtnööriks: ka kõige vähem teade, mis mina omalt poolt saadan, toob üleüldisele korjamisele oma jao kasu.

Kellelt peab korjama?

Noore põlve rahvas meie ajal korjatavast asjast suuremat ei tea.

Keskealised inimesed, kes maal elades loomade ja nende haigustega kokku on puutunud ja puutuvad, on mõndagi kuulnud.

Katsugu iga korjaja kõige päält iseennast vanavara poolest läbi. Siis küsigu oma vanematelt, edasi vanaisalt, vanaemalt. Need eided ja taadid teavad mõndagi, mis meil teadmata.

Nemad on meie vanamaailma edustajad ja nendes on palju endise põlve pärandusest peidus. Osavust on vaja, et neilt aga kõike välja pärida. Kui kaks niisugust vanainimest kokku saavad, siis ärge laske juhust mööda minna, ühisel jõul võivad nad palju asju korrutada. Teie peate aga küsida mõistma!

On kodutarkus kõik kirja pandud ja üles märgitud, siis ei jää ärgas vanavara-korjaja vaim veel koduläve taha peatama: vabal ajal seab ta sammud saunaema, saunaisa poole. Saunainimesed teavad mõnikord palju asju, sest nende vaene elu ja võitlemine sunnib neid sagedasti kõige vähemaid asju teraselt tähele panema.

Kui siis sauna juures kõik küsimised vastatud ja pärimised päritud on, siis tärkab vanavarakorjajal meelde, et sääl kaugel metsa sees üks vana taat või eit elab ja et rahvas temast kiita teab, et ta haigusi mõistab arstida ja rohtusid anda. Noh, see peab siis küll uudishimu äratama!

Sellel viisil oma korjamisel ühe ringile ikka järjest laiemaid ümber tõmmates oleks vanavara korjamise töö põhjalikum.

Millal vaja korjata?

Rahva arstimise viiside korjamine peab, on ta kord käima pandud, alati kestma. Loomade talitsemisel, ka ravitsemisel juhtub alati vanematelt inimestelt mitmesugusid loomade kohta käivaid arvamisi ja vanu kombeid kuulma. Neid tuleb siis järjest üles märkida, sest teine kord ei tule nad mitte meele.

Kuidas taimi arstirohtudeks tarvitatakse, selle kohta on kõige parem teateid korjata, kui taimed õitsevad ja neid saadaval on: kevadel, suvel, sügisel. Iga kindel asi, mis silma ees, äratav alati mälestusi, mis selle asjaga seotud, selgemalt elule. Sellepärast oleks ka väga soovitatav, et ühes nende taime nimedega, millede kohta teateid kogutud, kui vähegi võimalik, ka taim ise kuivatatult (pressitult) ühes saadetakse. See aitaks taime kindlaks teha, kui üleskirjutatud nimede järele ehk mõnda kahtlust tuleks.

Päale selle tuleb vanavara korjamisel tähtpäevi silmas pida. Kõik kombed ja vana usk näit. mis karja väljalaskmisesse puutub, kerkib vanadel inimestel just kevadel karja väljalaskmise aegu meelde. Siis on kõige parem juhused sellesse puutuvaid kombeid, vanu arvamisi ja pruukisid järele pärida. Teised niisugused juhused oleksivad loomade sündimine, tapmine, ostmine jne.

Kuidas tuleb korjata?

1. Rahvalikkude arstimise viiside, rohtude ja anatomiliste nimetuste korjamisel peab korjajal kindel plaan olema. See kergendab tööd ja annab selgust. Korjamise kava, nagu ta pääjoontes ette on mõeldud, seisab all pool. Soovida oleks, et korjajad materjali kogumisel sellest plaanist kinni peaksivad.

2. Tõest lugupidamine peab iga korjaja esimeseks ja viimaseks käsuks olema. Kuuldud asju ei tohi suurendada ega nii puudulikult üles märkida, et neist vaevaselt ehk võõriti aru võib saada.

Kõige vähematgi väärtust pole niisugustel korjandustel, kus korjaja väikesest raasukesest ise oma isiklikkude seletustega ja targutustega suured maailmatargad oletused ja umbarvamised välja arendab ja saadud teate sel viisil sootu kõlbmataks teeb. Arvab korjaja tarvilikuks ainele oma isiklikka arvamisi ehk seletusi juurde lisada, siis olgu

üleskirjutuses kindel vahe tehtud, mis on saadud teade, mis korjaja oma arvamine.

3. Üleskirjutamisel peetagu võimalikult jutustaja stiilist ja kõneviisist kinni. Soovida oleks, et ained kohalikus keelemurdes, nagu ta kõneleja suus kõlas, oleksivad kirjutatud. Asja ja mõistete nimetusi ei pea mitte kirja-keele järele püüdma ümber teha. Vähem tuntud sõnadele ja nimetustele lisatagu pääle nimetava käände (küsimised: kes, mis?) veel omastav (küsimised: kelle, mille?) ja osastav kääne (küsimised: keda mida?) juurde. Haruldaste nimetuste kohta toodagu prooviks terveid lauseid, et näha, kuidas seda sõna lauses tarvitatakse.

4. Küsimised olgu:

a) lihtsad ja selged,

b) esimesed küsimised olgu üleüldised ja käigu üleüldisemate ainete kohta.

d) küsija katsugu küsitava lapse- ehk noorepõlve mälestusi elule äratada; nendes viibib küsitav kõige armsamini.

e) küsitavale peab mõistma selgeks teha, et asjal tähtsust on. Küsija püüdku näidata, et vanast rahvas selle poolest targem oli ja et meie aja rahvas enam sellest, mis vana rahvas teadis, palju ei tea jne.

g) küsimised ei pea mitte niisugused olema, mille pääle küsitav muud ei saa vaastata kui ei ehk ja. Näitus. Kui küsitakse: ega ei arstitud n taimega m haigus? Wastus: ei, ei vist. Ehk vastu pidi.

5. Vastajale antagu läielik vabadus. Olgu tema ütle-
mise kujud või viis missugune tahes, selles ei tohi teda segada ega parandada.

Kui seda päritakse, mis küsitav ei tea, siis saadakse enamalt jaolt valed vastused. Näitus.

Teie: mis selle ja selle taimega arstiti?

Tema: kes seda õige teab?

Teie: mõnes kohas pandi teda selle tõbe pääle.

Tema: eks ta nii ole jah.

Ärge nüüd seda vastust üles kirjutage, et ise sundisite teda nii ütleva.

6. Kirjutatagu ka üles niisugused lood, mis vanadest tarkadest ja nende osavusest teavad jutustada. Mis nad teinud ja mille poolest nad kuulsad olnud.

7. Vastuses olgu ära tähendatud kohanimi, ka umbkaudu aeg, kuna teatav arstimiseviis veel tarvitusel oli. Vastuse tähtsus võidab, kui selgelt ära on öeldud,

kus kohal (kihelkonnas, vallas) teatud arstimise viisi tarvitati.

Täielikumat juhatust selle kohta anda, kuidas vanavara tuleb korjata, on raske. Korjamise või küsimise laad oleneb nii mitmest asjaolust. Sellepärast jääb ikkagi igale vanavara korrajale täielik vabadus nii hästi korjatava materjali ülestähendamise korra kui ka küsimiste ja päritelemiste ettepanemise kohta.

8. Olgu veel järgmise seletusele ruumi antud: mõned vanavara korrajad arvavad vast, et vaja on ainult loomaarstimise rohuainete kohta teateid korjata. Lugu on aga nii, et rahva arstimisekunst pääjoontes nii hästi inimeste kui ka loomade juures ühine on. Asja tähtsus nõuab, et meie kõik oma rahva arstimise kunsti kokku korjame, käigu see inimeste või loomade kohta. Puudus seisab ainult selles, et inimeste kohta käivat korjamise kava veel iseäraldi välja ei ole töötatud. Sellepärast ärgu keegi korjaja ennast takistada lasku, vaid kirjutagu ka seda üles, mis inimese arstimise kohta käib, kui see loomade arstimisele seletuseks ehk täienduseks on.

Teisendite hulk.

Mõnede endiste korjanduste juures on see tööd natukene tagasi hoidnud, et korrajad, kes korjamise tööst küll osa tahtsivad võtta, vahel materjali saades, sellest tööst tagasi lõivad, arvates, et seda vähest ja üleüldist asja, mis igaüks teab, saata üleüldse ei maksagi, nagu poleks sellest korjamisele mingit kasu. Meie peame aga kõige tõsisemalt kinnitama: see arvamine on sootu ekslik. Just see ongi tähtis, et iga väiksem, kui sõnum, mis võimalikult paljudelt meie maa kohtadelt kokku on tulnud, ühise kuju aitab luua selle kohta, mis meie rahval üleüldiselt tuttav oli ja mis mitte. Seda näitab selgesti Dr. Hurti vanavara kogu, kus igal väiksel sõnumel suur tähtsus on. Just teisendite (ühesuguste teadete) rohkus teeb teadusliku uurimise võimalikuks.

Korjamise vormiline külg.

Iga üht, kes käes oleva töö tähtsust ära tundes, plaanilikust korjamise tööst osa soovib võtta, palutakse kõik kirjad ja järelepärimised selle asja kohta Tartu Eesti Kirjanduse Seltsile, Loomaarsti Johannes Kool'i nime peäle saata. Niisamuti tulevad ka kõik vanavara saadetused selle adressi järele saata. Saadud materjali üle antakse ajalehtedes aru.

Palutakse igat saatjat saadetuse päale alati ära märkida: mitmes saadetus, kes saatis (täielik nimi), kes korjas, täielik adress, kelle suust materjal üles kirjutatud, kui vana teadete andja oli, kus ta sündinud ja üleskasvanud (kui ta kuskilt teisalt pärit on). See teeb teated kindlamaks.

I. Haigete loomade arstimiseviisid (kuidas arstiti?)

Meie rahva arstimise kunst ei tee ainult sellega tege mist, kuidas haigeid loomi terveks teha, vaid ta katsub ka selle kohta juhatusi anda, kuidas terveid loomi haiguste ja taudide eest hoida (profülaktik). Viimasel puhul tarvitati pääasjalikult mitmesuguseid nõiakombeid. Usuti, et nõidumine ja mitmesugused kombes, mis sellega seotud, loomi haiguse eest hoiavad. Aga mitte ainult seda: usuti ka, et nõidumisega loomi haigeks võis teha ja teisele kahju tuua. Sellepärast võtame käesoleva päätüki alla ka kodu loomadesse puutuva nõia kunsti ja jagame käesoleva päätüki korjamise kergendamiseks järgmistesse osadesse:

1. Koduloomadesse puutuvad üleüldised vanausu- ja nõiakombes.

2. Kuidas hoiti terveid loomi kõiksuguste haiguste eest?

3. Tõbede külgepanemine (teiste loomade ära nõidumine, sõnamine, sandi silmaga vaatamine jne.).

4. Haigete loomade arstimine.

1. Koduloomadesse puutuvad üleüldised vanausu ja nõia kombes.

Meie nimetame siin ainult mõnda üksikut puhku kodu loomade pidamises, millega vanausk ja nõia kombes seotud olivad. Korrajale jääb vabadus küsimiste-rida veel paljude küsimiste ja vastustega pikendada.

Karja väljalaskmine. Millal lasti kari välja? Mis kombes tarvitati k. väljalaskmisel (kas ja mis suitsetati, kas loomadele midagi anti)? Mis pandi sellest tähele, missugune loom karja ees läks?

Kari karjamaal. Mis tehti et kari koos seisaks, et hundid karja ei tuleks? Mis pidi tegema, et võersilt toodud loom karja jääks?

Loom sünnib. Kuidas anti sünnitamise abi? Missugusest loomast arvati elulooma saavat, missugusest mitte? Mis tehti päale sündimise vasikaga, et tast hää piimalehm pidi saama? Mis varsaga? Mis karva vasik, vars, härg,

lehm õnne pidi tooma? Mis tähendus oli sündiva looma karva kohta? Kuidas pandi loomadele nimed? Karva järelle, päeva järelle millal sündinud? Nimed, mis teie pool tarvitusel on (ühes seletusega, missuguse looma kohta nad käivad, näit. hobuse? kassi? jne.

Looma söötmine. Kui taheti et loom priskeks läheb, millega ja kuidas pidi teda siis söötma? Missugused nõia kombes olivad söötmisel?

Looma tapmine. Millal (nädala päeval, tähtpäeval, kuul) pidi looma tapma? Kuidas tapeti: kas löödi otsa, lõigati kõri maha? Looma veri (kas sellega ei ole mõned nõidumised seotud?) Mis osad võeti tapetud loomal kõige esite välja ja missugused pärast? Missuguseid osasid tapetud loomast ei peetud söödavaks (mispärast?) ja mis nendega tehti? Missuguste elundite ja sisikonna osade järelle vaadati ilma ette ehk katsuti tulevikku ette kuulutada? Kuidas soolati liha, mis ebausku kombeid tehti anumaga, kuhu liha sisse pandi? lüpsikuga, kuhu lüpsiti jne.

2. Kuidas terveid loomi tõbede eest hoida?

Vanausu ja nõia kombes, mis siia käivad, langevad kahte jakku:

- a) mis pidi tegema, et loom mõnesse tõppe ei jää? ja
- b) mis ei tohtinud mitte teha, et loomale see või teine tõbi ei tule?

3. Tõbede külge panemine (teise loomade ära nõidumine, sõnumine jne.).

Need nõia kombes mis teise loomade ära nõidumisesse puutuvad on rahva hulgas laialt tuntud. Oleks soovida, et pikemalt kõik niisugused lood üles kirjutataks.

4. Haigete loomade arstimine.

Üleüldse olgu küsimisekord iga haiguse juures järgmine:

1. Haiguse täielik kirjeldus kõigi tema tundemärkidega. Mille poolest läheb küsitav haigus teistest temasarastest lahku (näit. liht kärnad ja lubi kärnad). Kas seda haigust veel kuidagi teisiti nimetatakse?

2. Millest arvatakse haigus tulevat?

3. Kuidas arstiti? Mis sisse anti, mis pääle pandi, kuidas rohtu anti, kui tihti, kuidas rohtu tehti?

Üleüldised välimised haigused.

Sügelised.
Käsnad.
Lubi-kärnad.
Kõõme.
Sammaspool
Koeranaelad (nästrikud).
Paised.
Umbe ülesajanud.
Villi arstimine.
Kärnad.
Preid.
Haudunud koht ihu pääl.
Sigadel verevad (punased) plekid ihu pääl.
Söödikud (täiad) seljas.
Karv tuleb maha.
(Et kärblased ja parmud kallale ei lähe).
Lammas närib villa.

Haavad.

Põlenud haavad.
Hobusel verine käsn.
Mädahaav, mis kinni ei kasva.
Raiutud, lõigatud haav.
Torkas terava asjaga sisse.
Mis pidi valu ära võtma?
Mis paistetusele tehti?
Loom läks pääle kohitsemise paistetama.
Liigliha.
Külmavõetu.
Ussinõelamine.
Kärbi ammustamine.
Missuguse looma hammustatud haavad ei parane?
Maru koera hammustatud.
Mesilase, erilase nõelamine.

Verejooks.

Mis verejooksu kinni paneb? Sõnad ja rohud.
Ninaverejooks.
Emakojaverejooks.

Luu väänamine, murdmine.

Mis kasvatab murtud luu kinni?
Kuidas luud paigale pandi? Sõnad . . .

Lonkamine, selle arstimine.
Põlve keeri ära väänanud.
Loom sarve ära murdnud.
Loomade luutõbi.
Nari käe sees või muial.
Roos ja selle arstimine. Mitut seltsi roosi on?
Loom puusad (küljed) ära maganud.

Üksikute kehaosade vead.

P ä ä.

Koerte pätaud.
Veiste pätaud.
Nõlg.
Tatitõbi.

Sil m a d.

Silma pääl kae, kale.
Silmad haiged.
Silmas puru. Kuidas välja võeti. (Mis on vähjakivi?)

K õ r v a d.

Kõrvadest tuleb mäda, mis aitab?
Kõrva valu (vastu on hää . . .)
Mis tähendus on, kui kõrv pilli ajab?

S u u.

Verepulgad suus. Missugustel loomadel.

K õ r i.

Kael ülesajanud (seal näit.) ja selle arstimine.

K õ r i.

Mis on atlad?
Läheb midagi kurku . . .

K o p s.

Kõha (kaob kui . . .)

K õ h t.

Veis ummuksis.
Kõht lahti.
Loom puvussis (täis).
Lehma tiirud.
Hobuse tiirud.
Loomal ussid kõhus.
Uss loomale sisse läinud. Jutud selle kohta rahva
suus. Millega välja aeti?
Hobusel „kuivkonn“ sees.
Koertel kõht ummuksis (punnivad).

Pasanduse (vastu on hää kui . . .)
Põrsaste pasandus.
Pärasoolik käib välja.

Suguosade vead.

Mära ei lähe paaritades tiineks.
Kui pullid lehma väga tallavad.
Hobusel kusi kinni.
Lehmadel punane kusi.
Mära viskab varsa ära.
Kana muneb nahk mune.

Udara ja piima vead.

Nari (narits) udara sees.
Udara paistetus.
Nisad kärnas.
Lehm imeb iseennast.
Mis tehti esimese piimaga? (selle nimi?)
Lehma piim kaob pärast kandmist ära.
Lehm kokkus müristamise juures piima väheks.
Lehma piim haiseb.
Piimal ussid sees.
Piim venib.
Punane piim.
Mõru piim.

Jalad.

Lammaste sõratõbi.
Lehmade sõrad vigased.
Lonkab.
Preid jalus.
Kooljaluu.

Üleüldised sisemised haigused.

Hobune ei söö, mis segati toidu hulka?
Sead ei söö, tuhnivad ja pilluvad moldi. Kas määriti looma nina millegagi kui loom ei söönud?
Kuidas tuntakse et lambal neer (neerud) maas on ja kuidas seda arstitakse? Täielik arstimise kirjeldus.
Maksalutika haigus. Missugusel suvel arvati tekkivat tundemärgid; millega söödeti haiged looma, mis sisse anti?
Soolikad kubemes, nabavarres.
Loomade sapitõbi. Millest tekkib ja selle arstimine?
Siga on marjas. Millest arvati tulevat? Arstimine.
Loom leitakse iga hommiku märg. Mis tõbi see on, millest arvati tulevat? Nõiakunst arstimisel. Mis

anti loomale, millega nühti või pesti? Kõik jutud, mis selle kohta käivad rahva suus.

Rabandus. Millest ta tuleb? Jutustage mõni lugu sellest. Kuidas tuleb arstida? Kas olid sõnad, kas suitsetati, kas sisse midagi anti?

Lendva, kuidas seda arstiti? Jutustage mõni lugu, kui teada on.

Ane või kanapojad ei edene ja suled sorakile. Millest see tuli ja mis tehti neile? Kas suitsetati: millega, kas midagi neile anti, kuidas pidi kana hauduma pandama.

Punasehaigus (punane, must kusi).

II. Arstlised ained ehk rohud, mis loomade ja üleüldse rahvaarstimisel tarvitati (millega arstiti?).

a) Taimedega arstimine.

Artirohtude korjamisest. Millal arvati arstirohud kõige kangemad olevat, millal pidi neid korjama? Mis pandi korjamise juures tähele? Missugused olivad kõige tähtsamad rohud mis korjati, kuidas neid alles hoiti?

All pool toon tähtsamate taimede nimekirja, mis rahva arstimises tarvitatakse. Iga taime kohta tuleb küsida: kas teda mõne haiguse vastu rohuks tarvitati: kas juurt, kas kaabet, kas südast, kas lehti, kas koort, õisi, mahla, vaiku, seemneid ja m. Kuidas rohtu tehti (võimalikult täielikult): kas tambiti katki, kas keedeti, hauutati ja mis hulka pandi, kas suitsetati? Kas midagi sõnuti et kõvem mõju oleks. Kas anti sisse, kas määriti päale ja mil viisil veel tarvitati?

Koerapööri rohi.

Hallirohi.

Kõuetammerohi.

Looma luutõberohi.

Inimese luutõberohi.

Rabanduserohi.

Koirohi.

Raudreiarohi.

Kirbu ehk päevarohi.

Kidarohi.

Hullukoerarohi.

Ülekäijarohi (ülekäerohi).

Literohi.

Põierohi.

Pistirohi.

Soonerohi.

Juuksrohi (juukshein).

Konnarohi.

Narirohi.

Udismarohi.

Tilgarohi (oravasaba).

Roosirohi.

Südamevalurohi.

Haavarohi (porirohi).

Villirohi (villhein).

Kipirohi.

Põletuserohi.

Hobuse udararohi.

Kalkunirohi.

Jooksvarohi.

Mureda piimarohi (jonn
hein).
Kirmirohi.
Hundi piima rohi.
Koetusrohud.
Mailaserohi.
Kõõmhein.
Raudhein.
Veriheini.
Maalisehein.
Kärnhein.
Piimhein.
Pöörishein.
Atlahein (rohi).
Pulliheini (rohi).
Sammaspoolehein.
Maarjakaste hein.
Seebihein.
Vägihein.
Tulihein.
Karihein.
Kirphein.
Krobihein.
Robiheini.
Seakärsahein.
Hambahein.
Värihein.
Veepäalne roheline hein.
Mehitsehein.
Tulilill (tulikas).
Võilill.
Mesilill.
Sinilill.
Jaanilill.
Külmalill.
Kütinelill.
Viinalill.
Tõrvalill.
Kobruleht.
Ubaleht.
Piibeleht.
Paiseleht.
Vihaleht.
Teeleht.
Lambakeeled.

Peedilehed.
Takjalehed.
Kaalilehed.
Kukemari.
Linnumari.
Leesikmari.
Hooramarjad.
Lepapuu (sanglepp).
Kask (sookask ja teised),
kase pungad (urvad),
kase söed jne.
Männipuu (m. kasvud).
Mets õunapuu.
Lodjapuu.
Tammepuu (koor jne.)
Uubaatsapuu, paatspuu,
paksipuu, kitsepaats,
ohupaats.
Nasipuu, kitsepuu.
Pedak, pedajas.
Kuusk.
Kadak.
Toomingas.
Pärnapuu.
Vaher.
Sea kapsas.
Kapsas.
Konna kapsas.
Mets kapsas.
Jänese kapsas.
Karuputk (pütsik).
Koeraputk (penipütsik).
Maarjaputk.
Heinaputk.
Kirnputk.
Tubakas.
Sootubakas.
Sookael.
Vesikael.
Ungrud.
Sooingver.
Ohak.
Karuohak.
Piimohak.
Tedremadar (maran).

Hobumadar (maran).
 Kärn-hapuoblik.
 Jänese-hapuoblik.
 Hobuse-hapuoblik.
 Lina.
 Käolina.
 Kanavarbad.
 Köoking.
 Käokaatsad.
 Kukehari.
 Kukemuna.
 Tondikübar.
 Kullikübar.
 Kurekatel.
 Kulliküüs.
 Varsakabi.
 Härjapää.
 Kassirattad.
 Sudepurik (soe tõlv).
 Rebasesaba.
 Karukellad (karukollad).
 Pääsukese silmad.
 Võhumõõgad.
 Kanakoolmed.
 Kullerkupp.
 Sõnajalg (imarik).
 Kivimagun.
 Kanarpik (kanarik).
 Näsiniin.
 Maavits.
 Karikakar.
 Kahtekolla.
 Angervaks.
 Osjad (konna osjad).
 Pujus.
 Tigane (emane nõges).
 Nõges (karu nõges).
 Ülane.
 Ruskmed.
 Kalmus.
 Luste.

Takjad.
 Kaislad.
 Kõld (karu kõllad).
 Virn (vesivirn).
 Võha.
 Käopõll.
 Ämmatuss.
 Sibul.
 Kartul.
 Naaris.
 Rõigas (mädarõigas).
 Kollajuurikas.
 Maoaaja.
 Murulauk.
 Samblad.
 Murumuna.
 Puneja lehed ja õied.
 Nõia kollad.
 Tuule kannike.
 Naeste puna.
 Haraka niin.
 Petersell.
 Maarasv.
 Puu mähk (mis puu m.).
 Niined.
 Üheksamehe vägi.
 Tungaltera.
 Must sõstar.
 Mustikad.
 Jõhvikad.
 Pohlakad.
 Maasikad.
 Joovikad.
 Pihlaka marjad.
 Seened (tati s. sita. s. karpse
 s. ja teised seened).
 Õlekõrred (õled).
 Haganad.
 Tael.
 Ruki jahu.

b) Teised organilised arstirohud.

Või (mage või).
 Petipiim (võipiim).

Piima vesi.
 Piim (soe, röösk).

Koor (hapu, rõõsk).	Käsitõlm.
Higi (kaenla alune h.).	Jooksva vee vaht, vee vaht.
Akna higi.	Rõõsa piima aur.
Mesi.	Pesuvesi, libe, leheline,
Vaha.	seebi pera.
Vahapuru.	Lepa tael.
Vablase kong.	Ämbliku-võrk.
Kusi (inimese, looma).	Veri.
Sitt (tõpra, elaja, sia, roti,	Kärnkonna tuhk.
kassi, jänekse, lamba).	Musta uusi õli.
Kõrva vaik, kõrva sitt.	Ussi kest.
Sülg.	Sitasitikad.
Soolvesi (liha, või, kala,	Kuld põrnik.
silgu soolvesi).	Roheline ritsik.
Seebi mugel.	Kusiritsikute vesi.
Seep.	Müldi nahk.
Rasv (sia-r.).	Varese sulgede suits.
Rasva kõrned.	Kala, mis teine sisse
Rasva kelmed.	neelanud.
Leib (nätske, soe, agana	Ussi tuhk.
võileiva puru).	Musta oina koti villad.
Söed (tamme süsi, lepa süsi,	Kuld sitikas.
elus süsi, kasepuu süsi).	Räime pääd.
Söevesi.	Räime sabad.
Tõrv.	Surnud mutt.
Täides (tõkat).	Raisa kont.
Kuuse vaik.	Looma sapp.
Vaigused pedaja, kuuse	Koera, kassi karvad.
jne. kasvud.	Siili rasv.
Sulavaik.	Elav vähk.
Elaja karvad.	Konn.
Viha lehed.	Kärnkonn.
Viin (põletatud).	Sisalikusaba tõlm.
Hobuse, lehema suu-ila.	Haue hammas.
Linaseemned (lina seemne	Vähja kivi.
õli).	Konna-kude.
Lepa koor.	Kollane liblik.
Erilase kärjed.	Mao puru.
Jahu tust (tolm), rukki	Täi.
jahu ja m.	Sipelgad.

d) Anorganilised Rohuained.

Hõbe.	Raua roste, raua kaabe.
Vask, vase roheline.	Elavhõbe.
Raud, sooraud.	Lendav kuld.

Kuld (sõrmused).
Teras, nua tera.
Tina naelad.
Tuleraua tuli.
Püssirohi.
Tuhk (puu,-luu-t.).
Savi (hall s. punane s.).
Muld.
Piibutuhk.
Müldi muld.
Kivid (teliskivi, maakivi,
urgriline kivi keresse
kivi).
Pikselood (nool).
Sool.
Tolm (õie tolm).
Klaasi tuhk.
Maarjajää.
Rabanduse kivi.
Pantskivi.

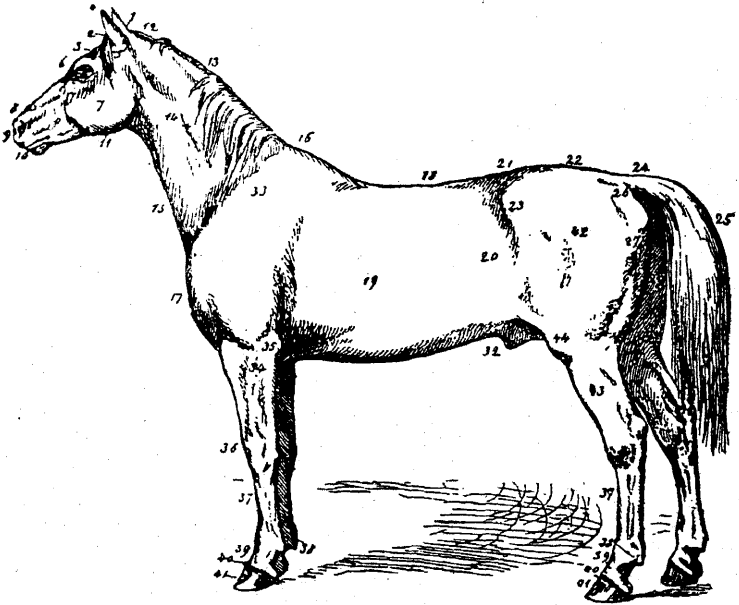
Tulekivi puru.
Puusöe tuhk.
Meresüsi, meresöe tuhk.
Lubi (lubjavesi).
Vesi, külm vesi, hallika
vesi, enne jüripäevane
ujutamine, suplemine,
(veega piserdamine).
Veeaur.
Söevesi, silmapesu vesi,
pesuvesi, vihma vesi.
Lumi.
Kaste, halle.
Jää.
Toss: paa toss, kuuma kivi
toss, rõõsapiima toss.
Hinge õhk (puhuti haigele
kohale pääle).
Paa tahm (nõgi).
Suits.

III. Looma kehaosade (anatomiliste) nimetuste korjamine.

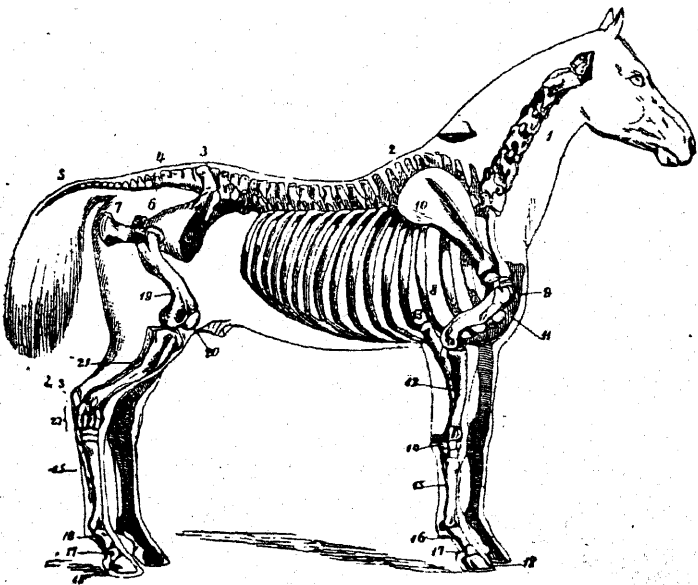
1. Kõik loomade kehaosade ja sisemiste organide nimed, iga luuserv ja kühm, iga osa sisekonnas, mis oma isenime kannab, tulevad üles kirjutada. Kui loomadel mõned kehaosad puudulikud ehk näotud on, siis pannakse neile mitmesugused nimed, nagu kure-kael, lont-kõrv, tamp-jalg jne. Sellepärast on väga soovitatav kõiki niisugusid nimesid rahva suust üles kirjutada, mis looma kehalikkude puuduste kohta käivad.

Tä h e n d u s: Juurdelisatud piltides on üksikud kehaosad ja luud ära nummerdatud. Üleskirjutamisel pandagu aga number ja mitmes pilt üles ja selle taha nimi. Näituseks 1. pilt. 29 — see ja see nimi.

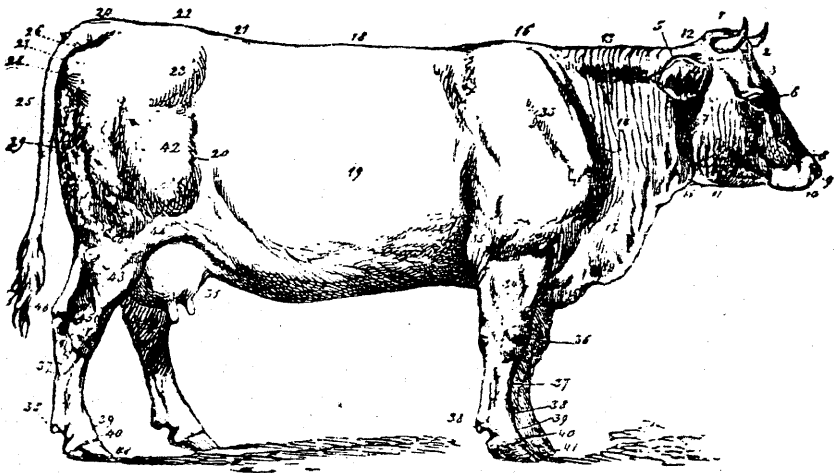
2. Mis karva loomiteie iganes oletè kuulnud (võik, kõrb, must...)? Hobuseid, lehma (härgi), lambaid, koeri jne. Kui kõhualune, seljapääline, jalad, pää, silmade ümbert, otsa eest, kubemetest, jalad piirdeni, pägimeni, sääринi, üle kõige valged on, kuidas siis loomi nimetati ja üksteisest ära lahutati?

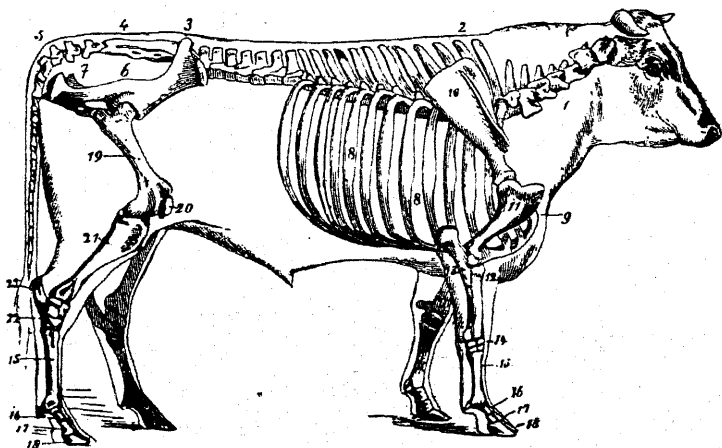
Pilt nr. 1.

Pilt nr. 2.

Pilt nr. 3.

Pilt nr. 4.

3. Missuguseid looma nimesid teie teate? Katsuge kõik loomade nimed, nii pa'ju kui iganes leida on, üles kirjutada ja ära seletada, missugust looma selle või teise nimega nimetati, o'gu siis see hobune, lehm, härg, lammas, oinas, koer, kass, kana või missugune tahes teine loom. Nimetage ka seda, kuidas vana rahvas loomadele nimesid ristas, kas pandi nädala päeva, karva, keha iseäralduste ja m. järele nimesid. Mis vahe oli isaste ja emaste loomade nimede vahel? Siia hulka võib ka neid nimesid võtta, kuidas loomi lastele nimetatakse, näit. kuidas nime-

tatakse laste-keeli: hobust, lehma, siga, põrsast, lammast, kana, kukke, parti, kurge ja teisi loomi?

Sellega lõpeb korjamise-eeskava. Soovida oleks, et iga korjaja ja üleskirjutaja selle eeskava järele käiks, mis selle poolest kasulik oleks, et korjamisel midagi vahele ei jää, kuna aga korjaja, kel mingit eeskava ei ole, tihti ära unustab, mis ta juba üles on kirjutanud ja mis mitte. Käesolevat seletust ja üleskutset lõpetades tunnen enesel kohuse olevat neile, kes mind selle korjamise-eeskava kokkuseadmisel aitanud ja nõuu andnud, iseäranis aga Dr. O. Kallas'ele ja prof. Kaarle Krohn'ile, südamlikku tänu avaldada.

Looma-arst **Joh. Kool.**

Adress: Eesti Kirjanduse Selts Tartus (Юрьевъ, Лиф. губ.)

Kviitung.

Eesti Kirjanduse Seltsi toetuseks on käesoleva aasta jooksul järgmised ühised ja erainimesed annetanud:

Hra J. Strandberg, Türitl ¹⁾	50 rbl.
Viljandi Seltskondlik Ühisus „Koit ²⁾ “	45 „
Väike-Maarja Hoiu- ja Laenu-Ühisus	10 „
Väike-Maarja Kaubatarvitajate-Ühisus	10 „
Pärnu Hoiu- ja Laenu-Ühisus	25 „
Türi Hoiu- ja Laenu-Ühisus	25 „
Tartu Hoiu ja Laenu-Ühisus	200 „
Puhja Hoiu- ja Laenu-Ühisus	10 „
Simuna Hoiu- ja Laenu-Ühisus	20 „
Valga „Säde“ Hoiu- ja Laenu-Ühisus	10 „
Tartu vastast. Kredit-Ühisus	150 „
Pärnu vastast. Kredit-Ühisus	50 „
Võru vastaast. Kredit-Ühisus	50 „
Viljandi vastast. Kredit-Ühisus	50 „
Hra G. Jürwetson 3 rbl., hrad Hans Saat, Gustav Nuuma, Aleksei Kann ja H. Liebert a 1 rbl, kokku	8 „

Ühtekokku 713 rbl.

Suure tänuga

Eesti Kirjanduse Seltsi eestseisus.

Palutakse ka teisi ajalehti seda teadet avaldada.

1) Eesti ilukirjanduse auhinnaks.

2) „Kalevipoja“ uue väljaande kasuks.

Nooresoo kirjawara :

Nr. 1. **Eesti ennemuistsed jutud.** Piltidega. Kogunud ja trükki toimetanud M. J. Eisen. K. Sööt'i kirjastus Tartus 1911. Hind 75 kop.

Nr. 2. **Greeka muinaskangelased.** Eestistanud Anna Haawa. Piltidega. K. A. Raagi kirjastus Tartus 1909. Hind 1 rbl. lihtkõites, 1 rbl. 15 kop, kalingorikõites.

Nr. 3. **Wee-alune riik.** W. Lunkewitschi järele Wene keelest. M. Hermann'i kirjastus Tartus 1910. Hind 25 kop.

Nr. 4. **Ojamölder ja tema minija.** Lydia Jannseni jutustus. H. Laakmann'i kirjastus Tartus 1910. Hind 30 kop.

Nr 5. **Elu sügawusest.** Kirjutanud Juhan Liiw. K. Sööt'i kirjastus Tartus 1910. Hind 40 kop.

Nr. 6. **Kõu ja Pikker.** Rahwasuust saadud ainete järele salminud M. J. Eisen. „Postimehe“ kirjastus Tartus 1910. H. 25 k.

Nr. 7. **Laane-hunt.** Seton-Thomsoni järele eestistanud A.Põllusaar. Piltidega. Georg Zirk'i kirjastus Tartus 1910. Hind 40 kop.

Nr. 8. **Ennosaare Ain.** Jutustus Eesti minewikust. Kirjutanud E. Aspe. M. Hermann'i kirjastus Tartus 1910. Hind 50 kop.

Nr. 9.. **Rooma muinaskangelased.** Piltidega. Eestistanud Anna Haawa. „Postimehe“ kirjastus Tartus 1910. Hind 1 rbl.

Nr. 10-a. **Kalewala.** Eestistanud M. J. Eisen. I. jagu. „Postimehe“ kirjastus 1912.

Nr. 11. **Lookesed loodusest.** Wabalt Hermann Wagneri järele tõlkinud Eesti tütarlaste gümnaasiumi IV. kl. õpilased 1909. a. Trükki toimetanud M. Kampmann. Piltidega. Georg Zirk'i kirjastus Tartus 1911. Hind 45 kop.

Nr. 12. **Kuidas inimesed wanast elasid.** Piltidega. F. Gansbergi järele Anna Haawa. „Postimehe“ kirjastus Tartus 1911. Hind 40 kop.

Nr. 13. **Oma tuba, oma luba.** Kirjutanud J. Pärn. Teine trükk. K. A. Raag'i kirjastus Tartus 1911. Hind 20 kop.

Nr. 14. **Bob Ellerhein.** Jutustus Eesti minewikust. Kirjutanud M. Pödder. H. Laakmann'i kirjastus Tartus 1912.

Nr. 15. Kooli näitelawa I. **Wali õeke.** Laste naljamäng kahes waatuses. Wene keelest O. Truu. H. Leokese kirjastus Wiljandis 1911. Hind 30 kop.

Nr. 16. **Luige Laos. Suwe-Jaani sõpradele.** L. W. Laakmann'i kirjastus Pärnus 1911. Hind 30 kop.

Nr. 17. **Kasu-mets.** Koolilaste wabad mõttemõlgutused. Korraldanud ja trükki toimetanud M. Kampmann. A. Buschi kirjastus Tallinnas 1911. Hind 80 kop.

Nr. 18. **Tuhat-üks ööd.** Hommikumaa muinasjutud. Tõlkinud H. Oraw. J. ja A. Paalmani kirjastus Tallinnas 1911. Hind 1 rbl.

Nr. 19. **Ühismängud nooresoole.** Kogunud kooliõp. A. Rull. K. Sööt'i kirjastus Tartus 1911. Hind 40 kop.

Nr. 20. Fr. R. Kreutzwaldi **Kalewipoeg.** Eesti nooresoole toimetanud P. Org. Teine trükk. G. Pihlaka kirjastus Tallinnas 1911. Hind 80 kop.

Nr. 21. **Roosa ehk lapse armastus.** Chr. Schmidt järele B. Gildenmann. L. W. Laakmann'i kirjastus Pärnus.

Nr. 22. **Õnnelik Kuningapoeg** ja teised jutud Oskar Wilde järele. Inglise keelest M. Kurs-Olesk. K. Sööt'i kirjastus Tartus.

Nr. 23. **Suur Tõll,** Saaremaa wägimees. P. Süda. G. Pihlaka kirjastus Tallinnas 1911. Hind 20 kop.

Nr. 24. **A. P. Tschechowi wäljawalitud jutud.** Tõlkinud O. Truu. K. Sööt'i kirjastus Tartus 1911. Hind 40 kop.

Nr. 25. **Must kuub.** Jutustus Eesti ärkamise ajast. Kirjutanud J. Pärn. G. Zirk'i kirjastus Tartus 1912.

Nr. 26. **Karri ja Hallkasuka elulugu.** Selma Lagerlöfi järele. M. Nurm. A. Buschi kirjastus Tallinnas 1911. Hind 30 kop.

Nr. 27. **Westelood loomadest.** Eesti keelde Anna Haawa. G. Pihlaka kirjastus Tallinnas 1911. Hind 40 kop.

Nr. 28. **Wested loodusest I.** Dr. E. Budde järele H. Oras.

Nr. 29. **Andersoni muinasjutud.** Eesti keelde wäljawalinud A. Haawa. J. ja A. Paalmani kirjastus Tallinnas.

Nr. 30. **Eesti muistsed jumalad ja wägimehed.** M. J. Eisen. K. Sööt'i kirjastus Tartus.